

Juha-Pekka Putkonen

Ammattina musiikkiopiston opettaja

Metropolia Ammattikorkeakoulu
Musiikkipedagogi (AMK)
Musiikin koulutusohjelma
Opinnäytetyö
22.5.2012

Tekijä Otsikko	Juha-Pekka Putkonen Ammattina musiikkiopiston opettaja
Sivumäärä Aika	45 sivua 22.5.2012
Tutkinto	Musiikkipedagogi (AMK)
Koulutusohjelma	Musiikin koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Musiikkipedagogi
Ohjaaja	Kristiina Peltonen
<p>Musiikkiopiston opettajuus on tänä päivänä muutoksessa. Oppilasaines on yhä heterogeenisempää ja uudet opetusmuodot esimerkiksi vapaasäestys, improvisaatio, ryhmäopetus haastavat kehittämään ja tarkastelemaan kriittisesti omaa opettajuutta koko työuran ajan. Musiikkiopiston opettajan tulee olla instrumentin huippuosaa ja pedagogi, mutta myös hallita hyvät vuorovaikutustaidot.</p> <p>Musiikkipedagogin ammatti-identiteetti alkaa muodostua jo varsin varhain ja siihen vaikuttavat usein omat musiikkiopisto-opinnot ja musiikkikokemukset. Ammatti-identiteettiä ovat muodostamassa myös pedagogin oma muusikkous ja kokemukset kasvattajana. Opettajuuden ammatillisuus nousee keskeisimmiksi kysymyksiksi pedagogisen osaamisen rinnalle.</p> <p>Tarkastelen opinnäytetyössäni tästä näkökulmasta musiikkiopiston opettajan, musiikkipedagogin identiteetin muodostumista ja opettajuutta, eli kuvaa musiikkiopiston opettajan ammatillisuudesta, ammattiroolista ja vuorovaikutustaidoista. Pohdin myös nykyisiä ja tulevaisuuden ammatillisuuden ja vuorovaikutuksen odotuksia ja haasteita opettajan tehtävässä sekä ammatti-identiteetin muotoutumisen hahmottamista ja sen myötä ammattiroolin ja ammatillisten vuorovaikutustaitojen merkityksen ymmärtämistä opettajan työssä.</p> <p>Työn keskeisenä johtopäätöksenä on että musiikkiopiston opettajuuteen ja opettajan ammatillisuuteen sisältyy paljon muutakin kuin pelkkä perustehtävä, opettaminen. Musiikinopetuksen lisäksi opettajat tekevät merkittävää ja tärkeää lasten ja nuorten kasvatustyötä. Opettajat ovat itse tuleville ammatillisille malleina ja esimerkkeinä ja vaikuttavat siten merkittävästi siihen millaisia tulevaisuuden pedagogeja kasvaa. Ammattiroolin ja hyvien vuorovaikutustaitojen avulla opettaja voi vahvistaa ammatillisuuttaan ja kehittää sitä jatkuvassa dialogissa ammatillisen reflektoinnin kautta. Tämä mahdollistaa työskentelemisen tasapainoisesti ja tasapainoisena ammatillisena musiikkiopistojen tulevaisuuden monimuotoisessa perustehtävässä.</p>	
Avainsanat	opettajuus, ammatillisuus, ammatti-identiteetti, muusikkous, ammattirooli, ammatillinen vuorovaikutus

Author Title	Juha-Pekka Putkonen Music Institute Teacher as a Profession
Number of Pages Date	45 pages 22 May 2012
Degree	Bachelor of Music Pedagogy
Degree Programme	Music
Specialisation option	Music Education
Instructor	Kristiina Peltonen
<p>The profession of a music institute teacher is changing in today's in Finland. The student body is more and more heterogeneous and new teaching methods, such as improvisation and group instruction, challenge the music pedagogues to develop and critically examine their own teacher identity throughout their entire work career. Music pedagogue should be a distinguished artist and educator but also have good interaction skills.</p> <p>The formation of professional identity usually begins early on in life, as future music pedagogues start to study music in childhood and they have many experiences of studying music and being exposed to music. Also the pedagogue's own musicianship and identity as an educator contribute to the formation of professional identity.</p> <p>In my thesis, I examine the professional identity, professional role and interaction skills of a music pedagogue and try to grasp the whole scope of a music pedagogue's occupational abilities. I also discuss the present and future expectations and challenges concerning the teacher's role and interaction and the shaping of professional identity, and consequently, the significance the teachers attach to their professional identity and professional interaction skills.</p> <p>An essential conclusion is that the profession of a music institute teacher and their professionalism involve more than just a basic duty, which is teaching. In addition to music lessons, teachers make a significant and important contribution to the education of children and young people. The teachers are role models for their students, and have a significant impact on what kind of future pedagogues the student will grow to be. The role of good communication skills enables the teacher to strengthen the professionalism and development of continuous professional reflection through dialogue.</p>	
Keywords	teachership, professionalism, professional identity, musicianship, professional role, professional interaction

Sisällys

1	Sisällys	2
2	Identiteetti ja ammatti-identiteetti	4
2.1	Musiikkipedagogin identiteetti	5
2.2	Musiikkipedagogin ammatti-identiteetti ja muusikkous	7
3	Millainen on musiikkiopiston opettaja?	10
3.1	Mitä ajatuksia herättää sana opettaja?	11
3.1.1	Oppilaiden näkökulmasta	11
3.1.2	Vanhempien näkökulmasta	12
3.1.3	Rehtorien näkökulmasta	14
3.1.4	Opettajien näkökulmasta	15
4	Ammatillinen vuorovaikutus ja ammattirooli	17
4.1	Hyvän ammatillisen vuorovaikutuksen edellytykset	24
4.2	Vuorovaikutus: oppilas-vanhemmat -opettaja –rehtori	25
4.2.1	Opettaja-oppilas	26
4.2.2	Opettaja-vanhemmat	28
4.2.3	Opettaja-opettaja/opettajat	31
4.2.4	Opettaja-rehtori	37
5	Pohdinta	41
6	Lähteet	44

1 Sisällys

Käsittelen opinnäytetyössäni musiikkiopiston opettajan ammatillisuutta ja ammattiroolin muutosta peilaten sitä omiin kokemuksiini. Opinnäytetyöni perustuu noin 25 vuoden työkokemukseeni eri musiikkiopistoissa kitaransoitonopettajana, 2 vuoden kokemukseen musiikkikoulun rehtorina, 10 vuoden kokemukseen musiikkiopiston johtokunnan puheenjohtajana ja nykyisen tehtävääni 7 vuotta musiikkiopiston apulaisrehtorina.

Musiikkiopiston opettajuus on tänä päivänä muutoksessa. Maailma on muuttunut musiikkiopiston ympärillä, siksi musiikkiopistoihin ja opettajuuteen latautuu paljon uusia toiveita ja odotuksia. Oppilasaines on yhä heterogeenisempää ja uudet opetusmuodot esimerkiksi vapaasäestys, improvisaatio, ryhmäopetus haastavat kehittämään ja tarkastelemaan kriittisesti omaa opettajuutta koko työuran ajan. Opettajan työ ei ole enää niinkään pelkästään kerran opitun "tempun", soittotaidon siirtämistä mestari-kisälli -periaatteella uusille tuleville ammattilaisille vaan toimia kokonaisvaltaisesti musiikkikasvattajana. Musiikkiopiston opettajan tulee olla instrumentin huippuosaaaja ja pedagogi, mutta myös hallita hyvät vuorovaikutustaidot. Hyvät vuorovaikutustaidot vaativat opettajan olemaan hyvin tietoinen ammattiroolistaan. Ammattiroolissa opettaja ei voi toimia temperamenttisena taiteilijana, joka keskittyy itseensä ja omien tuntemuksiensa maailmaan vaan hänen tulee hallita tunteitaan myös silloin kun joutuu itse työssään epäasiallisen käytöksen kohteeksi. Tietoisuus ammattiroolista auttaa työssä jaksamiseen myös konfliktitilanteissa.

Oman kokemukseni on, että opettajan koulutuksessa ja täydennyskoulutuksissa kiinnitetään huomiota paljon pedagogiseen osaamiseen. Vuorovaikutustaitoja ja ammattiroolia sen sijaan ei käsitellä kirjoitettuna opettajakoulutuksessa. Näitä taitoja käsitellään ja opetellaan vasta työelämässä ja omassa työyhteisössä musiikkiopistossa. Vuorovaikutustaidot ja ammattirooli ovat kuitenkin erittäin tärkeä osa opettajuutta. Valotan opinnäytetyössäni sitä miten musiikkipedagogin ammatillisuus muodostuu sekä ammatillinen vuorovaikutus ja ammattirooli näkyvät opettajuudessa.

Käytän opinnäytetyössäni aineistona myös kyselytutkimuksen aineistoa, joka kerättiin Haaga-Helia Ammatillisen opettajakorkeakoulun ja Metropolia Ammattikorkeakoulun

musiikkipedagogiikan opintojakson: "Opettajat oman työnsä tutkijoina ja kehittäjinä" puitteissa. Kyselyn tekivät Sanna Nuutinen, Juha-Pekka Putkonen, Anne-Marie Moukola, Toivo Rolser syksyllä 2011 ja se julkaistiin Soiva opettajuus -symposium julkaisussa 2011. Tutkimuksessa oli keskeisin kysymys: "Mitä ajatuksia sinussa herättää sana opettaja?" Kysymykseen saaduilla vastauksilla haluttiin avata opettajuuden käsitettä ja miltä opettaja eri näkökulmista näyttää. Tutkimuskyselyyn vastasi kaikkiaan 48 henkilöä, opettajia, oppilaita, vanhempia/huoltajia, apulaisrehtoreita ja rehtoreita. (Nuutinen, Putkonen, Moukola, Rolser 2011, 47-51.)

Opinnäytetyössäni tarkastellaan musiikkiopiston opettajan, musiikkipedagogin identiteetin muodostumista ja opettajuutta, eli kuvaa musiikkiopiston opettajan ammatillisuudesta ja ammattiroolista. Pohdin myös nykyisiä ja tulevaisuuden ammatillisuuden odotuksia ja haasteita opettajan tehtävässä.

Hyödynnän opinnäytetyössä myös alan kirjallisuutta, artikkeleita ja muita tutkimuksia opettajuudesta.

2 Identiteetti ja ammatti-identiteetti

Identiteetti (lat. idem "sama") tarkoittaa psykologiassa ihmisen yksilöllistä käsitystä itsestään. Identiteetin perustana ovat ihmisten omat persoonalliset ominaisuudet, jotka voivat muuttua tai kehittyä vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Identiteetti syntyy tutkimusten mukaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa ja identiteetin kehitys jatkuu koko elämän ajan. (Himberg, Laakso, Peltola, Näätänen, Vidjeskog 2000, 98.)

Kun ihminen syntyy, häntä ympäröi monien sukupolvien ajan kehittynyt ja jatkuvan muutosprosessin alainen rakennelma, jossa juuri sen aikakauden moraalisäännöt, uskonto, erilaiset lait, uskomukset, tavat ja myös synnyinpaikan maantieteellinen sijainti määräävät kulloisetkin kehykset sille, millaiseksi ihmisen identiteetti muodostuu. Samoin perusteiden muodostuu myös ammatti-identiteetti. Ammatti-identiteettiin ja siihen samaistumiseen vaikuttavat samat aikakauden moraalisäännöt, etiikka, lait, uskomukset ammatista sekä myös maantieteellinen sijainti. Ammatti-identiteetillä ymmärretäänkin elämänhistoriaan perustuvaa käsitystä itsestä ammatillisena toimijana (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2008, 26).

Suomessa esimerkiksi perusopetuksen opettajan ammatti on aina ollut hyvin arvostettu. Meillä arvostus perustuu osittain opettajien poikkeuksellisen korkeaan koulutustasoon, sillä harvassa maassa opettajilta vaaditaan ylempää korkeakoulututkintoa. Opettajien ammattietiikka onkin Suomessa korkea ja säädetyt lait sekä virkaehtosopimusten määräykset ohjaavat osaltaan tarkasti opettajan työtä. Nämä antavat vahvan perustan myös ammatti-identiteetin muodostumiselle.

Ihmisen identiteetti ja ammatti-identiteetti eivät siis ole toisistaan erillisiä asioita, vaan ammattiin kasvu käy käsi kädessä ihmisenä kasvamisen kanssa. Ammatillinen identiteetti rakentuu ja kehittyy jatkuvasti dialogissa yksilön sisäisen todellisuuden ja ulkoisen todellisuuden välillä. Dialogin edellytyksenä on ammatin sisäistäminen ja oman ammatin arvostaminen, ammatissa tarvittavien tietojen ja taitojen riittävä taso sekä motivaatio tehdä työtä ja toimia oman ammattinsa edustajana. (Laine, Ruishalme, Salervo, Sivén, Välimäki 2005, 219).

Ammatti-identiteetti alkaakin kehittyä jo lapsena kun leikitään eri ammattien roolileikkejä ja se vahvistuu myöhemmin opintojen ja työkokemusten myötä. Identiteetti ja ammatti-identiteetti kehittyvät yhdessä koko elämän ajan ja vaikuttavat toisiinsa.

2.1 Musiikkipedagogin identiteetti

Musiikkipedagogin ammatillinen identiteetti muodostuu monesta elementistä. Vahvimpina ovat oma muusikkous ja taiteilija-minä. Ammatillisuuden kehittyessä identiteettiin tulee lisäksi mukaan paitsi opettajuus, myös vanhemmuus, aikuisuus, ammattilaisuus ja kollegiaalisuus, muusikkous. Kuvasin opettajan ammatillisen identiteetin monimuotoisuutta kuviossa 1.

Kuvio 1. Musiikkipedagogin ammatti-identiteetin rakentuminen

Musiikkipedagogin ammatti-identiteetti alkaa rakentua jo varhaisessa vaiheessa. Taustalla on yleensä lapsuuden ja nuoruuden musiikkiopisto-opiskelut, mahdollisesti koulun musiikkiluokalla opiskelu ja muu musiikkitoiminta (esim. musiikkileirit, oma bänditoiminta jne.) Näistä muodostuu iso osa opettajana toimimisen malleista.

Sibelius-Akatemian tekemässä Toive-hankkeessa 2011 on selvitetty musiikkialan toimintaympäristöjen muutoksia ja näistä johtuvia tulevaisuuden osaamistarpeita. Toive-tutkimushankkeessa todetaan, että juuri musiikin perusopetuksen laaja oppimäärä mahdollistaa opiskelijoiden osallistumisen kovaan kilpailuun yliopisto- ja korkeakoulupaikoista. "Musiikkiala yhdessä tanssialan kanssa on yksi niistä harvoista poikkeuksista, joissa peruskoulu ja lukio eivät de facto anna valmiuksia korkeakouluopintoihin eivätkä yleensä edes toisen asteen opintoihin." (Pohjannoro 2011, 11.)

Musiikkiopisto-opiskelu on lähes välttämätön pohja ammattiopiskeluihin ja musiikkipedagogilla saattaakin näin olla ammattiopintoihin tullessa jo yli 10 vuoden musiikkiopisto-opiskelu takana — opiskelu, joka on aloitettu jo varhain lapsuudessa. Musiikkiopisto-opiskelu on lähes välttämätön pohja ammattiopiskeluihin. Musiikkiopistoilla on siten merkittävä vaikutus opettajien ja oppilaitoksen toimintakulttuurin kautta musiikkipedagogin ammatti-identiteetin muodostumiseen.

Musiikkipedagogin ammatti ja ammatti-identiteetin muodostuminen eroaakin monista muista ammateissa juuri siinä, että opiskelu aloitetaan käytännössä jo lapsena. Musiikkipedagogin ammatti-identiteetin kehityskaari onkin varsin pitkä. Samanlainen ammattiuran ja ammatti-identiteetin muodostuminen on myös monilla ammattitanssijoilla ja ammattiuurheilijoilla. Oman alan harrastaminen johtaa tällaisilla aloilla ammattiopintoihin ja ammatti-identiteetin muodostumiseen varhaisessa vaiheessa opiskelukavereiden, opettajien, ohjaajien tai valmentajien vaikutuksesta. Ammatin esikuvat, vanhempien ja kavereiden tuki ja arvostus ovat myös merkittäviä tekijöitä ammatti-identiteetin kehittymiseen jo harrastusvaiheessa. Yhteiskunnan arvostus luo lopullisen leiman sille, miten ammattilainen näkee ammattinsa ja millainen kuva ammatista muodostuu.

Muilla aloilla ammatti-identiteetti syntyy ja kehittyy paljon myöhemmin. Ammattiin erikoistuminen alkaa peruskoulun tai lukion jälkeen, kun henkilö hakeutuu ammatilliseen koulutukseen toisen asteen oppilaitokseen, ammattikorkeakouluun tai

yliopistoon. Ammatista ei ole välttämättä aikaisempaa kokemusta vaikka siihen olisikin taipumuksia ja kiinnostusta. Ammatti-identiteetti alkaa muodostua vasta ammattiopinnoissa. Myöhemmin ammatissaan ihminen rakentaa ammatti-identiteettiään ja ammatillisuuttaan yhteisöoppimisen kautta. Yhteisöoppimisessa työntekijät luovat yhteistä kuvaa ja ymmärrystä ammatistaan: ammattilaiset jakavat tietoa ja kehittävät työtään. Yhteisöoppiminen vaatii aina ammatillista vuorovaikutusta, vuorovaikutustaitoja ja yhteisöllisyyttä. Ammatillinen vuorovaikutus ja yhteisöllisyys ovat siten tärkeitä ammatti-identiteetin muodostumiselle ja sen kehittymiselle. Ne luovat yhdessä pohjan ammatillisen osaamisen arvostamiselle ja koko ammattikuvalle, sille millaisena työntekijä itsensä näkee ammatissaan.

Heini Tirkkonen toteaa Pro gradu -työssään: "Ammatti-identiteetin rakentuminen sairaanhoitajilla (2008), että vahva ammatti-identiteetti aikaansaa positiivisen takaisinkytkennän, kun hyvin tehdyn työn seurauksena saadaan kannustavaa palautetta, mikä kasvattaa itsetuntoa, joka puolestaan luo positiivinen omakuvan, jonka seurauksena syntyy vahva ammatti-identiteetti." Monilla aloilla ammattilaiset kertovat oppineensa ammattinsa pääosin työn haasteiden avulla ja oppilaitoksen tehtävänä on ollut ammatillisten perusasioiden ja -käsitteiden opettaminen. (Kivimäki 2006, 86).

Musiikkipedagogin ja muiden ammattien yhdistävänä tekijänä on se, että opiskeluvaiheessa oppilaitos antaa ammattiin opiskelevalle perustyökalut työhön ja ammatissaan toimiessaan työntekijä kehittää ammatti-identiteettiä ja ammatillisuuttaan vuorovaikutuksessa muiden ammattilaisten kanssa yhteisöoppimisen kautta.

2.2 Musiikkipedagogin ammatti-identiteetti ja muusikkous

Musiikkipedagogin ammatti-identiteetin perustana on aina oma muusikkous. Muusikkous on tärkeä osa pedagogia itseään ja siten myös hänen ammatti-identiteettiä. Muusikkous on jokaisella omanlaistaan ja ainutlaatuista, omaan persoonaan kytkeytyvää. Vaikka muusikkoutta ei voi varsinaisesti opettaa, se muodostuu musiikkikokemusten ja opiskelun kautta. Se on jokaisen persoonan ja musiikkikokemusten yhdistelmänä. Muusikkoutta voisi kuvata muusikon

”musiikkipersoonaksi”, ”musiikki-minäksi”. Muusikkous on tärkeä osa pedagogin persoonaa ja siksi hän on ammatissaan riippuvainen muusikkoudestaan.

Muusikkous muodostaakin musiikkipedagogin ammatin toisen pääulottuvuudesta. Pedagogi käyttää muusikkouttaan yhtenä opetustyövälineenä. Muusikkous sisältää paljon hiljaista tietoa, sellaista jota ei voida useinkaan sanoin kertoa ja kuvailla. Muusikkous on esimerkkisoittoa, tulkintaa, tyyliä, reagointia ja vuoropuhelua musiikissa. Muusikkous vaatii tietysti myös teknistä soitto/laulutaitoa ja paljon teoreettista osaamista, jotta ammattilainen voi käyttää sitä musiikinopetuksessa.

Muusikkous ei riitä pelkästään pedagogin työkaluksi opettajan työssä. Lisäksi tarvitaan ammatillista osaamista ja ymmärrystä kasvatustyöstä ja opettamisesta. Opettajan työssä toimimme myös kasvattajan roolissa. Niistä muodostavat yhdessä muusikkouden ja musiikkipedagogi-opiskelujen kanssa vastuullinen, luotettava aikuinen – musiikkikasvattaja. Kasvattajuus on musiikkipedagogin toinen pääulottuvuus.

Musiikkipedagogin ammatin pääulottuvuuksia ovat muusikkous ja kasvattajuus. (Kuvio 2) Pedagogi käyttää kasvattajan ja muusikkoutensa ominaisuuksia työvälineinään joustavasti vaihdellen päämääränä oppilaan oppiminen. Kuviossani 2 hahmotan pedagogin joustavasti käyttämää muusikkouttaan ja kasvattajuuttaan opetustyössään.

Kuvio 2. Musiikkipedagogin pääulottuvuudet

Amerikkalainen musiikkikasvatuksen professori David J. Elliott (1995, 53-54, 252, 262-263) käyttää käsitteitä muusikkous (musicianship) ja kasvattajuus (educatorship). Nämä kuvaavat musiikkipedagogin pääulottuvuuksia. Kun musiikkipedagogi yhdistää muusikkouden, pedagogian ja kasvattajuuden ammattilaisuudeksi, musiikkipedagogista tulee musiikkikasvatuksen ekspertti. Elliottin mukaan musiikin tuottaminen on samalla minän tuottamista, jolloin musiikki on itseisarvoista ja palkitsevaa. Musiikinopettajan tehtävänä on tukea näitä musiikillisia onnistumisen kokemuksia, jotka johtavat paitsi oppilaan muusikkouden kasvuun, myös oppilaan minän eheytymiseen. Juuri nämä tavoitteet rakentavat yksilön eheäksi kokonaisuudeksi. Musiikkipedagogin ammatti-identiteetti perustana on minän - oman persoonan, muusikkouden ja ammattikasvattajuuden kokonaisuus. Musiikkipedagogi käyttää oman koulutuksensa tukena muusikkoutensa ja kasvattajuutensa pääulottuvuuksia opetustyössään. Pedagogi sijoittuu muusikkouden ja kasvattajuuden akselille, jossa hän liikkuu dynaamisesti käyttäen omaa muusikkouttaan ja kasvattajuuttaan erilaisissa opetustilanteissa. Tähän perustuu mielestäni suomalaisen pedagogin erinomaisuus, sillä hän käyttää ammatissaan muusikkouttaan, pedagogiaansa ja kasvattajuuttansa opettajan työssä.

Musiikkipedagogeina siirrämme mestari-kisälli -periaatteella oppilaillemme osaamista, taitoa, traditioita, kauneusihanteita ja toimintamalleja eli ns. hiljaista tietoa – muusikkoutta. Näitä kaikkia on hankala opettaa sanallisin tai kirjallisin keinoin. Englantilainen filosofi ja lordikansleri Sir Francis Bacon (1561-1626) totesi latinankielisessä julkaisussaan *Meditationes Sacrae* (1597): "Nam et ipsa scientia potestas est" ('Tieto itsessään on valtaa'). Musiikin opetuksessa hiljainen tieto on osaamista, taitoa ja perehtyneisyyttä. Sillä, jolla on paljon hiljaistietoa, on Baconin mukaan myös paljon valtaa. Musiikkipedagogilla on valtaa ja auktoriteetti oppilaisiin. Musiikkipedagogin valta ja auktoriteetti (lat. *autoritas*, vaikutusvalta) perustuu hänen tietojensa, taitojensa ja arvostuksen perustalle. (Hakulinen 2010, 5-6.)

3 Millainen on musiikkiopiston opettaja?

Kouluopetuksen opettajuuden arvostusta on tutkittu Suomessa. Opettajuus ja opettajan työ on arvostettua ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus ovat meillä kansainvälisesti vertaillenkin korkeaa tasoa. Suomessa opettajan ammatti rinnastetaan lääkärin tai lakimiehen ammatteihin. Musiikkipedagogin ammatin ja opettajuuden arvostusta ei ole tutkittu yhtä perusteellisesti taiteen perusopetuksessa.

Haaga-Helia Ammatillisen opettajakorkeakoulun ja Metropolia Ammattikorkeakoulun musiikkipedagogiikan opintojakson: "Opettajat oman työnsä tutkijoina ja kehittäjinä" työryhmämme: Sanna Nuutinen, Juha-Pekka Putkonen, Anne-Marie Moukola, Toivo Rolser teki kyselytutkimuksen musiikkipedagogin ammatista ja sen arvostuksesta. Kysely tehtiin 48 henkilölle, jotka koostuivat oppilasta, vanhemmista, opettajista ja rehtoreista. Kyselyyn vastattiin anonyymisti kyselykaavakkeella ja siihen merkittiin tieto siitä, onko vastaaja oppilas, opettaja, vanhempi tai rehtori. Kyselyssä oli tärkeä saada tämä tieto vastaajasta, koska tällöin pystyttiin tutkimaan vastauksia sen pohjalta, millainen rooli vastaajalla on suhteessa opettajaan. Kyselyssä kysyimme myös opettajilta mitä ajatuksia heissä herättää sana oppilas. Kysymyksellä haluttiin selvittää millainen kuva opettajilla on oppilaista. (Nuutinen, Putkonen, Moukola, Rolser 2011, 47-51.)

Kyselyn keskeisenä kysymyksenä oli muodostaa kuvaa musiikkiopiston opettajasta ja millaisena opettajuus ja sen arvostus näyttävät oppilaiden, opettajien, vanhempien tai rehtorien näkökulmasta.

Kyselyssä käytetyt kysymykset olivat:

1. Mitä ajatuksia sinussa herättää sana a) opettaja b) oppilas
2. Millainen on sinusta hyvä opettaja?
3. Millainen on sinusta hyvä oppilas?
4. Millainen on sinusta hyvä oppitunti?
5. Miten voit vaikuttaa oppimiseen?

Kyselyn tuloksina saatiin opettajuuteen ja muodostimme kokonaiskuvaa opettajasta. Opettaja nähtiin ja koettiin hyvin ammattitaitoisena, luotettavana,

vuorovaikutustaitoisena ja kokonaisvaltaisena kasvattajana. Kyselyn perusteella opettajalta odotettiin ja oletetaan olevan vahvaa ammatillisuutta ja pedagogista osaamista. Opettaja on vastausten perusteella vuorovaikutustaitoinen ammattiroolin sisäistänyt musiikin ammattilainen ja kokonaisvaltainen kasvattaja.

Käytän kyselytutkimuksen aineistoa opinnäytetyössäni keskittyen tarkastelemaan opettajuutta ja siihen liittyviä toiveita ja odotuksia. Tarkastelen sen vastauksien valossa myös opettajuuteen liittyviä ammatillisia ja tulevaisuuden haasteita.

3.1 Mitä ajatuksia herättää sana opettaja?

3.1.1 Oppilaiden näkökulmasta

Soiton/laulunopettajan merkitys lapsen ja nuoren kasvattajana on suuri. Musiikkiopistonopettaja saattaa olla lapselle ainoa säännöllisesti ja aidosti läsnä oleva vain lasta varten oleva aikuinen kodin ulkopuolella. Nykyisen kiireisen elämän rytmin vuoksi soiton/laulunopettaja saattaa olla lapselle tai nuorelle jopa ainoa säännöllinen aikuiskontakti, jolla on aikaa vain hänelle. Hyvä opettaja-oppilas –suhde perustuu aina keskinäiseen luottamukseen ja avoimeen vuorovaikutukseen tunneilla, konserteissa ja tasosuorituksissa. Musiikin opiskelu ja erityisesti oma soitto- tai laulutunti ovat siten hyvin henkilökohtaisia hetkiä viikoittain lapselle/nuorelle ja ne tukevat lapsen, nuoren kasvua kokonaisvaltaisesti.

Musiikkiopisto-opetuksen vahvuus lapsen kasvattajana on pitkäjänteisyys ja säännöllisyys. Opettajan ammattiroolin merkitys on pedagogille tärkeää, koska musiikkiopiston opettaja on usein lapselle yksi varsin merkittävä aikuisen malli omien vanhempien lisäksi.

Musiikkipedagogin työ edellyttää siten hyviä kasvattajan tietoja ja taitoja sekä tietoisuutta omasta ammattiroolista. Ammattirooli rakentuu opettajan omien ja oppilaitoksen arvojen yhteiselle perustalle. Oppilaiden odotukset ja käsitykset opettajasta ovat usein hyvin myönteisiä ja hänet koetaan ihailtuna esimerkkinä. Myönteinen käsitys opettajasta perustuu siihen, että opettaja on välittävä ja oppilaasta kiinnostunut aikuinen, joka pitää kasvattajana huolta oppilaastaan.

Tehdyssä kyselyssä oppilaiden vastauksissa on nähtävissä, että opettaja koetaan sekä esikuvana, että tärkeänä ja vastuullisena aikuisena. Nuorimpien oppilaiden (6-10 vuotiaat) vastauksissa kuvaukset: "nätti", "kiltti", "sellainen joka ei huuda", "on paras" kuvaavat hyvin opettajan merkitystä lapselle esikuvana ja esimerkkinä soitonopiskelussa. Nuorimmat oppilaat kokivat opettajan myös turvallisena, rajoja luovana ja oppimisesta huolta kantavana aikuisena. Vastaukset: "ei anna tehdä mitä huvittaa", "vaatii toistoja", "kärsivällinen", "hiljainen" kuvaavat opettajan auktoriteettia. Opettaja on ammattiroolissaan kärsivällinen ja pitkäjänteistä työtä tekevä kasvatustyön ammattilainen.

Vanhimmat oppilaat (14-20 vuotiaat ja aikuisopiskelijat) kuvailivat kyselyssä opettajaa seuraavasti: "vastuuhenkilö", "ymmärtäväinen", "avulias", "luotettava", "auttaja", "opastaja", "innostaja", "rauhallinen ja kuunteleva", "ammattitaitoinen", "taiteilija", "ymmärtäväinen ja avulias", "oppilaan mahdollisuudet näkevä", "tarpeeksi tiukka", "valvoja", "vastuullinen ihminen". Vanhemmille oppilaille opettaja merkitsee turvallista aikuista, kasvattajaa, joka ymmärtää oppilasta ja tukee häntä kasvatuksellisesti ja musiikin opiskelussa. Vastauksissa opettajasta muodostuu varsin kypsä kuva myös alan ammattilaisena ja kasvun kumppanina.

Opettaja on oppilaiden näkökulmasta tärkeä ja vastuullinen kasvattaja vanhempien tukena. Opettaja on monille nuorille esikuva, kärsivällinen, rajoja luova ja tärkeä huolta pitävä aikuinen. Opettaja kantaa yhdessä lapsen kanssa huolta hänen asioistaan ja on aikuisempien oppilaiden näkemyksen mukaisesti kypsä alansa innostava ja ymmärtävä ammattilainen ja kasvun kumppani.

3.1.2 Vanhempien näkökulmasta

Käsitys vanhemmuudesta ja myös opettajuudesta on muuttunut vuosikymmenten saatossa. Vaikka itse lapsi ja nuori ei ole varsinaisesti muuttunut niin yhteiskunta ympärillämme on muuttunut ja jatkuvassa muutoksessa. Esimerkiksi murrosiän merkit ovat aikaistuneet ja näkyvät lapsilla yhä aikaisemmin johtuen kasvuympäristön ja yhteiskunnan muutoksesta. Monilla vanhemmilla on siksi tunne riittämättömyydestä kasvattajana ja he ovat sysänneet kasvatusvastuuta kouluille ja myös musiikkiopistoihin sekä niiden opettajien kannettavaksi. Vanhempana olemiseen tuntuu

olevan monilla yhä vähemmän aikaa, työelämän kasvavat vaatimukset vievät yhä enemmän perheen yhteisestä ajasta. Aikapulan lisäksi vanhempien haasteena on se, että lapsen ja nuoren kasvuympäristö on laajentunut harrastusten ja sosiaalisen median suuntaan. Digitaalisesta mediakulttuurista "facebook-maailmassa" on tullut osa lasten ja nuorten kasvu- ja oppimisympäristöä. Kasvatusympäristö on siten laajentunut ja muuttunut eivätkä koti ja koulu ole enää lapsen ja nuoren ainoat kasvattajat. Koti ja koulu eivät tiedä ja tarjoa kaikkea tietoa vaan sitä haetaan internetistä ja sen moninaisista keskusteluyhteisöistä. Kasvattajuus on siten globalisoitumassa ja lapsi ja nuori muodostaa käsitystä itsestään ja maailmasta kodin, koulun, harrastusten ja mediakulttuurin kautta. Ei ole ihme, että joillakin vanhemmilla aikuisuus ja siihen liittyvä vastuullinen kasvattajuus tuntuu olevan tänä päivänä hukassa. Monet vanhemmat eivät enää uskalla olla vanhempia ja vastuuta lykätään yhteiskunnan tehtäväksi. Opettajien rooli onkin muodostunut siten tärkeäksi osaksi lasten ja nuorten kasvatustyössä.

Vanhemmilla on kasvattajina suuria odotuksia opettajuudesta. Kyselyssä vastauksissa vanhemmat kuvailivat opettajaa seuraavasti: "Näyttää suunnan", "Pitää ohjaksista", "Viisas", "Opiskellut", "Vastuunkantaja", "Vuorovaikutuksen asiantuntija", "Ei kaveri", "Ammattitaitoinen", "Kohtaa oppilaan yksilönä", "Kokonaisvaltainen kasvattaja", "Tuntee oppilaan vahvuudet ja heikkoudet", "Osaa etsiä oppilaalle oikeanlaista ohjelmistoa", "Ottaa huomioon oppilaiden erilaisuuden", "Rehellinen", "Vaativa", "Kehuu ja kannustaa".

Musiikkiopiston opettaja on vanhempien näkemyksen mukaisesti vastuullinen musiikkialan ammattilainen ja pedagogi, joka ymmärtää lapsen ja nuoren yksilölliset kasvatukselliset haasteet. Kyselyn vastauksien perusteella vanhemmat luottavat musiikkiopistonopettajaan ammattitaitoisena ja vuorovaikutustaitoisena kokonaisvaltaisena kasvattajana.

Musiikkiopistolla ja sen opettajilla on vahva merkitys ja vaikutus olla vanhempien tukena lapsen kasvatuksessa. Musiikkiopisto ei ole vain musiikin oppimisen paikka vaan se on oppilaille myös kaverien ja muiden nuorten kohtaamispaikka. Musiikkiopistosta opettajineen muodostuu lapsen ja nuoren kehitystä vahvasti ohjaava sosiaalinen yhteisö. Se vaikuttaa lapsen persoonallisuuden kehitykseen ja vaikutukset säilyvät läpi elämän.

3.1.3 Rehtorien näkökulmasta

Rehtorit näkevät opettajan pedagogina ammattiroolin näkökulmasta. Rehtorin työ oppilaitoksen johtajana on ammattimaista, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä työtä ja se perustuu aina oppilaitoksen arvoihin, strategiaan ja visioon. Rehtori tarkastelee siis oppilaitosta ja opetusta kokonaisuutena, toisin kuin opettajat, jotka tarkastelevat asiaa oman perustehtävänsä, opettamisen kautta. Musiikkiopiston johtamisen ja toiminnan haasteeksi muodostuu se, että siihen kohdistuu paljon toiveita ja odotuksia oppilaiden, vanhempien, yhteistyökumppanien ja opettajien osalta. Oppilaitoksen rehtorin kannalta on tärkeää, että opettajien ammatillisuus on vahvalla pohjalla. Vain siten voidaan yhdessä ymmärtää musiikkiopistossa työhön kohdistuvia paineita ja odotuksia. Ammatillisuus auttaa ymmärtämään sitä, että kaikki eivät näe samoja asioita yhtä tärkeiksi ja toiminta musiikkiopistossa perustuu yhdessä sovittuihin sopimuksiin. Rehtorin tehtävä on pitää huolta, että musiikkiopiston perustehtävä, taiteen perusopetusta antavana oppilaitoksena on mahdollista ja toteutuu. Voidaankin sanoa, että rehtorin tehtävänä on opetuksen onnistumisen organisointi ja opettajan opettaminen. Tämän yhtälön toteutuminen vaatii rehtorin ja opettajien välistä ammatillisuutta ja ammatillista vuorovaikutusta.

Rehtorit arvostavat opettajuuden ja sen substanssiosaamisen korkealle. Rehtorit tulevat useimmiten opettajan ammatista ja siksi heillä on hyvä käsitys opettajan työstä ja sen vaatimuksista. Heillä on suuri luottamus opettajien ammatillisuuteen ja heihin oman ammattitaidon ja työnsä kehittäjinä.

Vastauksista näkyy rehtoreiden arvostus opettajien asiantuntijuutta kohtaan ja luottamus heihin monipuolisina pedagogeina. Rehtoreilla on kyselytutkimuksen perusteella suuri luottamus opettajuuteen ja opettajan tulevaisuuden ammatilliseen kehitykseen. Kyselyyn rehtorit vastasivat: "oppimisen ammattilainen", "työsuhteessa oleva oppilaitoksen työntekijä", "sitoutunut", "vuorovaikutustaitoinen", "täydennyskoulutukseen motivoitunut", "luottamusta herättävä", "tiedon ja taidon välittäjä", "kasvattaja", "kasvun kumppani", "rinnalla kulkija", "osaaja".

Rehtorit näkevät opettajat työhönsä sitoutuneena ja motivoituneena ammattilaisena. Opettaja on rehtoreiden mukaan vuorovaikutustaitoinen, kuunteleva ja empaattinen kasvattaja. Opettajaa pidetään oppilaan kasvun kumppanina, rinnalla kulkijana ja

innostavana oppilaan yksilönä huomioiva kasvattajana. Häntä kuvaillaan myös nykypäivän kannustajana, valmentajana sekä motivoituneena oman ammattitaidon ylläpitäjänä ja oman työnsä kehittäjänä.

3.1.4 Opettajien näkökulmasta

Suomessa musiikkipedagogit ovat korkeasti koulutettuja ja yleisesti arvostettuja alan ammattilaisia. Oppilaat, vanhemmat ja rehtorit arvostavat opettajan ammattitaitoa ja heillä on suuri luottamus opettajaan pedagogina. Opettajat pitävät itseään myös vastuullisina ammattilaisina ja pedagogeina, jotka kasvattavat lapsia ja nuoria kokonaisvaltaisesti. Musiikkiopiston opettajat ovat työssään varsin autonomisia ja oman työn pedagoginen arviointi on opetuksen perustana. Koska musiikkipedagogin työ on itsenäistä ja hän työskentelee omien pedagogisten näkemysten ja metodien pohjalta, oppia siirretään oppilaille usein mestari-kisälii –periaatteella. Opettaja on opetustilanteessa auktoriteetti ja asiantuntija, jolla on selkeä kuva ja arvostus omasta työstään.

Opetustyö on viime vuosikymmenten aikana muuttunut ja yhdessä tekeminen sekä yhteisöllisyys ovat korostuneet opettajan työssä oppilaitoksissa. Ryhmäopetuksen lisääntyminen, erilaisten projektien ja hankkeiden toteuttaminen muiden opettajien ja toimijoiden kanssa ovat tuoneet uutta näkemystä ja vuorovaikutusta opettajuuteen. Opettajan oma kuva on laajentumassa ammatillisen vuorovaikutuksen myötä. Opettajien välinen yhteisöllisyys ja ammatillisuus luovat parhaimmillaan kollegiaalista vuorovaikutusta ja tuovat uutta näkemystä opettajuudesta ja yhteistä pedagogisista tavoitteista oppilaitoksessa.

Opettajat antoivat seuraavia vastauksia kyselytutkimukseen: "ohjaaja", "osaaja", "asiantuntija", "tietäjä", "taitaja", "innostaja", "avarakatseinen", "auktoriteetti", "mentori", "karismaattinen", "ammattitaitoinen", "taitelija", "oppilaasta kiinnostunut aikuinen", "vaatimaton egoltaan", "soitonopettaja", "uskaltaa toimia myös toisin", "pitkäjännitteinen", "luotettava", "vastuullinen", "kunnioitus ja auktoriteetti ensimmäisinä mielikuvina", "opettaja ei saisi kuitenkaan olla pelottava, mutta myöskään liian 'ystävä' - vaan aikuinen - positiivinen auktoriteetti", "opettajan

(45)

kunnioitus tulee sekä opetettavan asian tietämyksestä, että lapsen kohtaamisesta positiivisesti", "asiantunteva", "luotettava", "itseensä luottava", "osaa asiansa", "opetellut monia keinoja opetusmenetelmiksi", "joustava", "kasvattaja", "on sopivasti positiivinen, mutta myös vaativa ja loogisesti etenevä", "huumorintaju ei pahitteeksi!".

Opettajien vastauksissa opettaja ja opettajuus nähdään varsin samoin kuin rehtorienkin ja niissä on osittain myös oppilaiden ja vanhempien näkemyksiä. Opettajat pitävät itseään ja toisiaan ammattitaitoisina, innostavina ja vastuuntuntoisina. Heillä on kiinnostus oppilaasta ja oppimisesta ja he kokevat, että heitä kunnioitetaan ja arvostetaan. Ammatti-identiteetin pohjana on oma muusikkous ja taiteilija-minä. Opettajat pitävät itseään monipuolisina pedagogeina ja he ovat positiivisina auktoriteetteina oppilailleen.

Merkittävää vastauksissa on, että huomio opettajuudesta ja sen vuorovaikutuksesta opetustyössä on keskittynyt pääosin opettajan ja oppilaan välille. Opettajat ovat keskittyneet vastauksissa peilaamaan opettajuutta opettaja-oppilas –näkökulmasta, joka on heidän perustehtävänsä ydintä. Tämä näkökulma on luonteva sillä opettajan perustehtävä on opettaminen ja siten sen fokuksessa on oppilas. Vastauksista korostuu myös opettajatyön kuuluva itsenäisyyden vaatimus, opettajuuden autonomia ja kyky työskennellä luovasti erilaisten oppijoiden kanssa.

Opettajat näkevät itsensä kyselyn perusteella monipuolisina musiikkialan ammattilaisina - muusikkoina, taiteilijoina, kasvattajina ja pedagogeina. Tämä ammatti-identiteetin monimuotoinen perusta ja opettajuuteen liittyvät vaatimukset heijastuvat vastauksissa. Kyselyn tuloksena voi päätellä, että musiikkipedagogeilla on selkeä kuva omasta ammatistaan. Heillä vahva pedagoginen osaaminen ja oman työn arvostus ovat hyvä perusta tulevaisuuden musiikkiopistojen toiminnalle ja kehittämistyölle ammatillisessa vuorovaikutuksessa.

4 Ammatillinen vuorovaikutus ja ammattirooli

Vuosikymmeniä sitten musiikkiopiston opettajan työtä tehtiin usein pääosin omalla persoonalla vaikka ammattiroolin sisäistäneitä opettajiaakin oli monissa oppilaitoksissa. Syy oman ammatillisuuden hahmottumisen ja vuorovaikutustaitojen puutteeseen oli usein se, että omaa opetustyötä ei pidetty varsinaisena ammattina vaan itseä pidettiin enemmän muusikkona ja taiteilijana, joka myös opettaa. Opettajan työ saattoi olla sivutoimista ja varsinainen elanto saatiin muualta.

Opettaja teki aikaisemmin työtä arvostettuna muusikkona, taiteilijana ja vuorovaikutus tapahtui silloin enemmän omasta persoonasta käsin kuin opettajan ammattiroolista. Opetustyötä tehtiin kahdestaan oppilaan kanssa ja ammatillinen vuorovaikutus muiden kollegoiden ja rehtorin kanssa oli vähäistä. Voidaan sanoa, että ammatillisen vuorovaikutukseen ei ollut vielä niin suurta tarvetta ja vaatimusta kuin nykyisin. Työ sujui itsenäisesti ja oma persoona sai näkyä työssä niin hyvässä kuin pahassa. Oppilaalle voitiin antaa hyvin suoraa ja epäammattimaistakin palautetta. Oppilaan kannustaminen ja aliarvioiminen saattoivat vaihdella opettajan mielialasta tai siitä miten hän piti oppilaasta henkilökohtaisesti. Opettaja oli ehdoton auktoriteetti ja dialogi oli vähäistä.

Oman opettajaurani alussa 1990-luvulla musiikkiopiston soiton- ja laulunopettajia oli vielä vähän tarjolla ja suurin osa opiskelijoista oli jo ennen valmistumistaan värvätty oppilaitoksiin opettajiksi. Opettajuuden pedagoginen ammattitaito oli tuolloin pääosin opetuksen toteuttamista, oman soittotaidon ja sen teknisen osaamisen välittämistä mestari-kisälli –periaatteella oppilaille, eri metodien tuntemusta sekä tutkintojen sisältöjen ja vaatimusten tuntemusta. Opettajan ammattirooli opittiin esimerkin avulla omilta opettajilta ja myös se millaiset vuorovaikutustaidot siihen kuuluivat. Opettajana oli käsitys lapsen/nuoren kehityksestä ja kasvun vaiheista mutta omaa opettajuutta, ammattiroolia ja ammatillista vuorovaikutusta ei koulutuksessa käsitelty. Opettajuus ei ollut kovin reflektiivistä ja näkemys ammattiroolista oli hyvin yksilöllinen, koska opettajan omaa toimintaa ja työtä ei tarkasteltu monipuolisesti analysoiden vaan huomio oli pääosin opettamisessa ja oppilaassa. Vuorovaikutuksellisia ongelmatilanteita tarkasteltiin oppilaasta käsin eikä huomio ollut niinkään opettajassa. Opettaja oli

(45)

tuolloin arvostettu ammattilainen, jonka ammattiroolin ja ammatilliseen vuorovaikutukseen ei haluttu puuttua.

Musiikkipedagogien ammatillinen vuorovaikutus ja ammattirooli ovat kehittyneet paljon 2000-luvulla vaikka niiden kehittäminen ja huomio ovat jääneet vielä viime vuosinakin opettajan työn pedagogisen opetus- ja kehittämistyön vaatimusten varjoon. Ei ole ollut tarpeeksi aikaa ja tilaa ammatillisen vuorovaikutuksen kehittämiseksi ja kehittymiseksi. Vaikka opetustyö on musiikkiopistoissa sujunut pitkään hyvin ja laadukkaana, ovat ne joutuneet tarkastelemaan olemassaolonsa oikeutusta uudessa tilanteessa kun opiston ulkoinen ja sisäinen maailma on asettanut uusia odotuksia ja vaatimuksia musiikkiopistotoiminnalle. Musiikkiopiston ylläpitäjän, koko toimintaympäristön, yhteistyökumppanien, vanhempien ja oppilaiden odotukset musiikkiopiston tarjonnasta ovat paljon vaativammat ja erilaiset kuin vielä vuosituhatien alussa. Pelkkä perinteinen soiton/laulun opetus ei enää riitä, koska musiikkiopistot kilpailevat nykyisin kovin muiden harrastusten kanssa lasten ja nuorten vapaa-ajasta. Musiikkiopistojen odotetaan siksi palvelevan yhä paremmin oppilaitaan ja tarjoavan palvelujaan laaja-alaisemmin toiminta-alueensa asukkaille ja asiakkaille. Musiikkiopistojen halutaan olevan yhä enemmän toiminta-alueensa monipuolisia musiikkikeskuksia opetus- ja konserttitoiminnallaan ja opettajat ammattiroolissaan niiden monipuolisia musiikkialan asiantuntijoita ja pedagogeja.

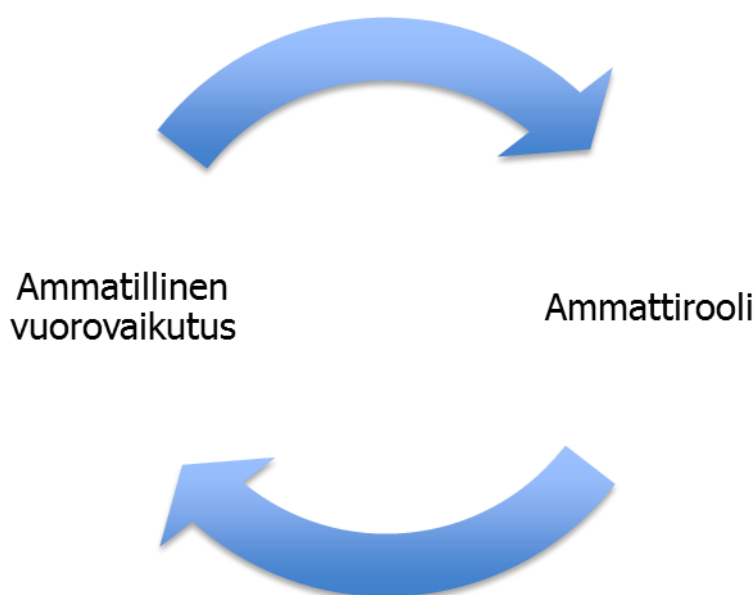
Opetuksessa tarvitaan siten nykyisen perinteisen yksilöopetuksen lisäksi monipuolista ammatillista osaamista: ryhmäopetustaitoja, eri metodien hallintaa, tietotekniikan osaamista, erityisoppijoiden ja monikulttuurisuuden huomioimista ja vuorovaikutustaitoja. Viestinnän monipuolistuminen ja vuorovaikutuksen lisääntyminen vaatii opettajuudelta uusia taitoja ja ymmärrystä ammatillisuudesta. Opettaja joutuu ammatillisiin vuorovaikutustilanteisiin yhä useammin, enemmän ja muuallakin kuin pelkästään opetustilanteissa, soitto/laulutunneilla. Opettajan on tiedostettava työssä oma roolinsa ja toiminta sen kautta. Opettaja on myös yhteisöllisyyden vaatimuksen myötä oppilaitoksessa yhä enemmän tekemisissä kollegojen ja muiden yhteistyökumppanien kanssa. Musiikkiopistoissa tehdään hankkeita, projekteja, tiimityötä, jotka vaativat tietoista ja tiedostettua ammattiroolista käsin tapahtuvaa ammatillista vuorovaikutusta muiden oppilaitosten yhteistyökumppanien, kollegojen, vanhempien ja oppilaiden kanssa. Musiikkiopisto ei ole enää vain paikka, jossa oppilas

ja opettaja kohtaavat viikoittain soitto/laulutunnilla, vaan se on opettajalle työpaikka, jossa odotetaan monipuolisen opetustyön lisäksi opetustyönsä kehittämistä, yhteisöllisyyttä, hyviä ammatillisen vuorovaikutustaitoja, tiedostettua ammatillisuutta ja ammattiroolia.

Opettajan erinomainen pedagoginen osaaminen ei vielä pelkästään takaa hyviä ammatillisia vuorovaikutustaitoja, vaan se vaatii ymmärrystä omasta arvomaailmasta, oppilaitoksen arvoista ja ammattiroolista. Opettaja toimii työssään ammattilaisena, jonka oma persoona ja ammattirooli muodostavat yhdessä hänen ammatillisen vuorovaikutuksen perustan. Opettaja toimii ammatillisessa vuorovaikutuksessa oppilaiden, vanhempien, kollegojen, esimiehen ja muiden sidosryhmien kanssa aina ammattiroolista käsin. Opettajan ammattirooli vaatii tiedostamista omasta työstä ja arvoista sekä oppilaitoksen arvoista, strategiasta ja visiosta. Ammattirooli antaa ymmärrystä työtehtävän rajoista ja auttaa hahmottamaan millaisia odotuksia siihen sisältyy vanhempien, oppilaiden, rehtorin, oppilaitoksen ja yhteiskunnan tasolta. Vahva ammatillisuus ja ammattirooli näkyvät opettajalla siten aina asenteessa ja tavassa toimia työssään.

Ammatillinen vuorovaikutus ja ammattirooli ovat kiinteä osa toisiaan. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa teoksessa *Työ, identiteetti ja oppiminen* Kaija Matinheikki-Kokon artikkele ammatillisen vuorovaikutuksen merkitystä ammatillisen identiteetin ja ammattiroolin rakentajana maahanmuuttajilla (Eteläpelto, Collin, Saarinen, 2007, 64-87). Saman mekanismin voi todeta toimivan muuallakin työelämässä. Ammatillinen vuorovaikutus vaikuttaa ja kehittää jatkuvasti ammattiroolia ja päinvastoin. Ammatillinen vuorovaikutus ja ammattirooli ovat jatkuvassa dialogissa keskenään (Kuvio 3). Olen halunnut kuvata ammatillisen vuorovaikutuksen ja ammattiroolin dialogia kehämäisellä kuviolla, joka kuvaa niiden jatkuvaa ja päättymätöntä vuorovaikutusta keskenään. Ne muodostuvat pedagogisen osaamisen kanssa tärkeäksi kokonaisuudeksi opettajan ammatillisuutta.

(45)

Kuvio 3. Ammatillisen vuorovaikutuksen ja ammattiroolin dialogi.

Ammatillisuus haastaa tutkimaan omaa minäkuvaa ja kohtaamaan omat heikkoudet ja vahvuudet. Ammatillisuutta ei voi kasvattaa ja kehittää ilman jatkuvaa reflektointia. Ammatillinen reflektointi tarkoittaa opettajan työssä toisten ja omien tunteiden, erilaisten tilojen havainnoimista ja suhtautumista niihin.

Ammatillisuus ja ammatillisen reflektoinnin tulee tähdätä opettajana toiminnan tietoiseen tutkimiseen ja kehittämiseen. Reflektoidessa on hyvä ja helpottavaa huomata, että opettajana voi ja saa olla kehitettäviä alueita, mutta samalla on tärkeää todeta missä on hyvä ja missä onnistunut. Opettajuuden vaatimus on suuri ja sen äärellä voi helposti uupua ja hukkua jatkuvaan riittämättömyyteen. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että opettajuudessa kehittyminen on koko ammattiuran mittainen prosessi. Opettajuuden minäkuvaksi on siten mahdollista muodostua tällöin: "Olen ok". Tällainen ammatillisuuteen kuuluva armollisuus itseään kohtaan auttaa rakentamaan ja kehittämään jatkuvasti ammatillisuutta ja dialogia oman ammattiroolin ja ammatillisen vuorovaikutuksen välillä.

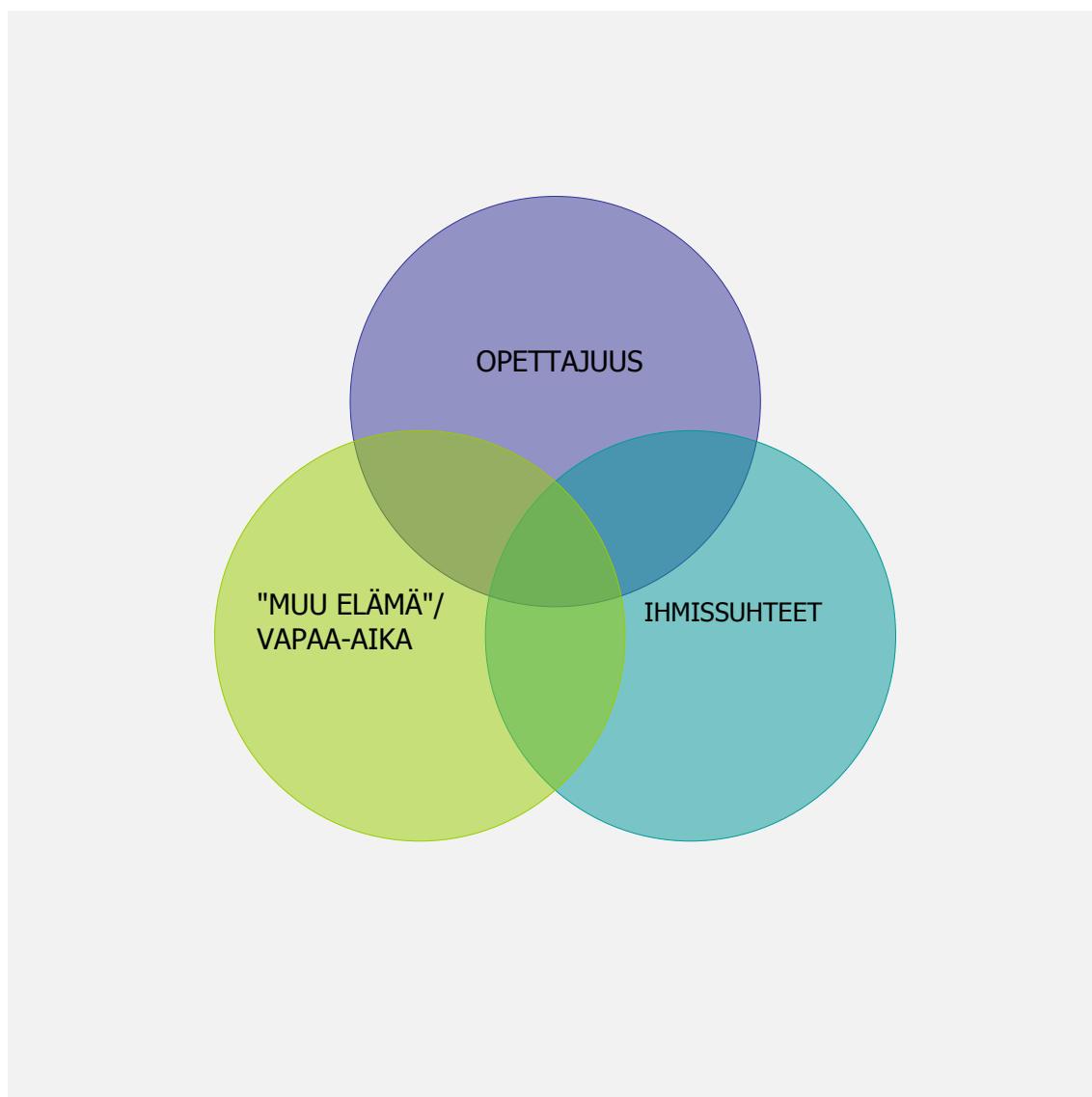
Ammatillinen reflektointi auttaa myös jäsentämään omaa suhdetta työhön, "muuhun elämään" (vapaa-aikaan) ja ihmissuhteisiin. Tasapaino opettajan työn, vapaa-ajan ja ihmissuhteiden välillä on tärkeää, sillä muutoin ihminen saattaa toimia pelkästään

(45)

työroolissa yksityiselämässään tai kaikki roolit sekoittuvat keskenään. Tällainen rajojen hahmottomuus ja katoaminen hävittää tai sekoittaa balanssin ammattiroolin ja oman yksityisyyden välillä. Seurauksena ovat yleensä erilaiset ongelmat sekä työ- että yksityiselämässä. Elämän keskipisteeksi muodostuu vain työ eikä muuta omaa elämää ole sen ulkopuolella. Useimmiten tällainen tilanne johtaa pahimmillaan työuupumukseen ja oman sosiaalisen elämän katoamiseen työn ulkopuolella.

Ammattirooli vaati siksi aktiivista tiedostamista omasta työstä ja oppilaitoksen arvoista, strategiasta ja visiosta. Ammattiroolin tiedostanut ja sisäistänyt opettaja toimii työssä vastuullisesti. Ammatillisten rajojen tiedostaminen rauhoittaa työtä ja jaksamista monien opettajuuteen kohdistuvien ulkoisten vaatimusten paineessa. Ammattiroolin merkitys on opettajan omassa sekä työyhteisön työssäjaksamisessa ja työhyvinvoinnissa erittäin tärkeä ammatillisuuden osa. Vahva ammatillisuus, vuorovaikutus ja ammattirooli näkyvät siten asenteessa ja tavassa toimia opetustyössä ja työyhteisössä sekä osaamalla erottaa oman yksityisyyden, ihmissuhteet ja vapaa-ajan rajat.

Ammattirooli antaa ymmärrystä työn, vapaa-ajan ja ihmissuhteiden rajoista ja siten mahdollistaa tasapainoisen suhteen työhön, vapaa-aikaan ja ihmissuhteisiin (Kuvio 4).

Kuvio 4. Työn, vapaa-ajan ja ihmissuhteiden rajat.

Opettajan ammattirooli on aina opeteltava ja sen taustalla on aina oma persoona. Se ei ole siten koskaan irti ihmisen omasta minuudesta ja persoona antaa ammattiroolille "inhimilliset kasvot". Jokaisella on siis omanlaisensa ammattirooli oman persoonansa mukaisesti. Ammattirooli käsitetään usein virheellisesti joksikin epäaidoksi teeskentelyksi tai ihan muuksi kuin mitä ihminen oikeastaan on. Ammattiroolin taustalla on aina oleva oma persoonamme, halusimme tai emme. Jos näin ei olisi, niin opettajuuskin näyttäytyisi ammattina ja kaikissa opettajissa samanlaisena. Onneksi näin ei voi olla ja ammattirooli ei hävitä siis ihmisen persoonaa ja persoonallisuutta mutta vaikuttaa positiivisesti siihen miten hän ymmärtää työn, sen rajat ja erityisesti

miten hän toimii ja on vuorovaikutuksessa työssään. Ammattirooli on siis osa persoonaamme ja olemme sen kautta koko ajan läsnä myös aidosti omana itsenämme. Ammattirooli vahvistaa meidät toimimaan ammatillisesti ja tarttumaan sellaisiinkin asioihin mitkä eivät ole omalle persoonalle luonteenomaisia. Oman persoonan ujous voi saada varmuutta ammattiroolista opettajana tai oman persoonan räiskyvyyttä voi lieventää, tasoittaa ammattiroolilla. Molemmissa tapauksissa tilanne ja vuorovaikutus onnistuvat hallitusti ammattiroolista käsin oman persoonan ollessa taustalla.

Ammattiroolissa suhtaudumme työhömmme ammatillisella asenteella ja se mahdollistaa myös ottamaan vastaan kritiikkiä ilman, että se kohdistuu omaan persoonaan. Myös kehujen ja kiitosten vastaanottaminen helpottuu ja ne saavat silloin oikeat mittasuhteet ja tavan reagoida niihin ammattiroolissa. Ammattiroolin tärkein tehtävä on olla "amatillinen suojaviitta" ja antaa erityisesti ymmärrystä vuorovaikutustilanteissa, jossa vastapuolelta (esim. oppilas, vanhempi, kollega, rehtori) kohdistuu suora negatiivinen palaute opettajan työhön. Tällainen usein varsin rankkakin kritiikki osataan ammattilaisena projisoida ammattirooliin ja siitä johtuvaksi. Silloin opettajalla on selkeä ymmärrys siitä, että oma persoona ei ole joutunut kritiikin kohteeksi vaan purkaus kohdistuu ammattirooliin eikä omaan persoonaan. Tällaiset tilanteet johtuvat siitä, että niissä keskustelevat vastapuolen persoona ja opettajan ammattirooli keskenään. Vuorovaikutus ei ole silloin kahden ammattilaisen välistä vaan persoona viestii kokonaisvaltaisesti tilanteessa usein omien tunteiden ja toiveiden pohjalta. Ammatilainen on vuorovaikutustilanteessa ammattiroolissa ja hänen puheensa perustuu ammatillisuuteen rehellisesti, kunnioittaen ja ymmärtäen myös toisen näkemystä.

Tällainen vahva ammatillisuus suojelee opettajan "omaa minää" haastavassa vuorovaikutustilanteessa ja opettaja pystyy siten ammattiroolissaan pitämään yllä avointa ammatillista vuorovaikutusta. Ammattiroolissaan opettaja toimii haastavassa vuorovaikutustilanteessa parhaimmillaan kuin ammattinäyttelijä ja häneltä ei siten lopu vuorosanat tällaisessa vaikeassakaan tilanteessa vaikka vastapuolen persoonän puhe siihen provosoivasti pyrkisikin. Ammatillisuuden vuorosanat voidaan sanoa olevan vahvasti opittu ja kirjoitettu tällaisissa tilanteissa "amatillisuuden käsikirjoitukseen". Opettaja on ammattilaisena tällaisissa tilanteissa aina vuorovaikutusvastuussa ja hänen on tarkasteltava tilannetta ammatillisesti ja tuoda se näkökulmaa johdonmukaisesti

esiin. Opettajan vuorovaikutus tulee siten olla ammattirooliin perustuvaa kaksisuuntaista vuoropuhelua – dialogia, jossa viestien lähettäminen ja niiden vastaanottaminen eivät estä toistensa kulkua. Tällöin luodaan mahdollisuus vuorovaikutukselle hankalissakin tilanteissa ja se mahdollistaa opettajan toimia ammatillisesti ja työtehtäviensä mukaisesti.

Opettajan ammattirooli auttaa ymmärtämään työn ja vastuun rajoja. Se auttaa toimimaan ja olemaan avoimesti vuorovaikutuksessa oppilaiden, vanhempien, kollegojen, rehtorin ja muiden yhteistyökumppanien kanssa, ennakoimaan tilanteita, toimimaan ammattietiikan ja -tradition vaatimusten mukaisesti. Silloin asioista keskustellaan asioina ja eivätkä ne henkilöidy persoonaan, vaikka persoona on aina ammattiroolin taustalla. Tärkeää on muistaa ammattiroolia tarkasteltaessa se, että ammattirooli ja persoona eivät ole toisilleen vastakkaisia elementtejä. Molemmat ovat kokoajan opettajan työssä olemassa vaikka ammattirooli on opeteltava toisin kuin aina läsnä oleva oma persoonamme. Jos ammattirooli ei ole tarpeeksi vahva, niin tiukoissa tilanteissa ammattilainenkin tukeutuu aina viimeiseksi omaan persoonaan ja vuorovaikutustilanne muuttuu persoonien väliseksi ja johtaa usein konfliktiin. Tällaiset persoonien väliset vuorovaikutustilanteet ovat tärkeitä oppimistilanteita ammattilaiselle, sillä opettajan ammatillisuus ja oma persoona kehittävät ja muokkaavat ammatillisen reflektion kautta kokoajan toisiaan, samoin tavoin kuin ammatillinen vuorovaikutus muokkaa ammattiroolia (kuvio 3).

Ammatillinen vuorovaikutus ja ammattiroolin sisäistäminen ovat hyvin keskeisiä asioita tämän päivän ja tulevaisuuden opettajuudessa. Ne yhdessä vahvan pedagogisen osaamisen kanssa mahdollistavat oman ja työyhteisön ammatillisen oppimisen kasvun ja kehittymisen. Ne edesauttavat koko työyhteisön työssäjaksamista. Tästä syystä jokaisella opettajalla on ammattilaisena tärkeää opetella ja kehittää omaa ammattiroolia.

4.1 Hyvän ammatillisen vuorovaikutuksen edellytykset

Ammatillinen vuorovaikutus on aina parhaimmillaan ammattiroolien välistä vuoropuhelua. Pekka Ruhotien mukaan kommunikoinnin avulla määrittelemme

itsemme ja ympäristömme, se auttaa meitä ymmärtämään keitä olemme. (Ruohotie 2005, 44). Musiikkipedagogin työssä ammatillinen vuorovaikutus rakentuu kuitenkin pääsääntöisesti ammattiroolien väliseksi vuoropuheluksi vain opettajan ja kollegojen tai rehtorin välisissä vuorovaikutustilanteissa. Muut vuorovaikutustilanteet ovat opettajan ja oppilaan tai vanhemman välisiä, joissa oppilas/vanhemmat osallistuvat vuorovaikutustilanteeseen omalla persoonallaan. Tällaiset vuorovaikutustilanteet ovat opettajan työssä haastavimpia, koska niissä kohtaavat ammattiroolin ja persoonan välinen vuorovaikutus. Kuitenkin opettajalla on ammatillisena aina vuorovaikutusvastuu ja sen tulee pohjautua vahvaan ammatillisuuteen ja ammattiroolin. Hyvä ammatillinen vuorovaikutus vaatii onnistuakseen siten aina ammatillista asenteiden ja arvojen toteuttamista ja välittämistä. Niiden perustana tulee olla oma ja musiikkioppilaitoksen arvomaailma ja vain siten se voi toteutua pedagogin työssä puheina ja tekoina eli käytännössä musiikinopetuksena. Liisa Kiesiläisen (1998, 80) mukaan ajatuksen, tunteen ja toiminnan tasolla hyvän ammatillisen vuorovaikutuksen edellytyksinä ovat:

1. Vuorovaikutusvastuu
2. Hyvätahto – välittäminen
3. Ihmisen kunnioitus
4. Vastuu omista ajatuksista, tunteista ja teoista
5. Oikein kuuleminen–ymmärtäminen
6. Tärkeiden asioiden sanominen – rehellisyys

4.2 Vuorovaikutus: oppilas-vanhemman-opettaja-rehtori

Tarkastelen jatkossa Kiesiläisen edellä määrittelemien ammatillisen vuorovaikutuksen edellytysten ja aikaisemmin analysoimieni kyselytutkimuksen tuloksien pohjalta tarkemmin opettajan ammatillisuutta, vuorovaikutusta ja sen edellytyksiä seuraavista näkökulmista:

1. Opettaja-oppilas

2. Opettaja-vanhemmat

3. Opettaja-opettaja/opettajat (ammattillinen kollegiaalinen vuorovaikutus)

4. Opettaja-rehtori

4.2.1 Opettaja-oppilas

Opettajan ammatillinen vuorovaikutussuhde oppilaaseen perustuu hänen ja oppilaan väliseen luottamukseensa ja avoimuuteensa. Opettajan ja oppilaan välinen avoin luottamus ja siten kunnioitus toisiaan kohtaan alkaa muodostua heidän ensimmäisestä kohtaamisestaan. Musiikkipedagogin on tärkeää muistaa, että hän kohtaa oppilaan aina ammattiroolissa ja oppilas opettajan omien erilaisten tunteidensa ja odotustensa eli oman persoonansa kautta. Opettajalla on ammatillisena vuorovaikutusvastuu ja hänen on pidettävä huoli siitä, että hänen vuorovaikutuskanavansa opetustilanteessa ovat aina auki, vaikka oppilas ei olisi kovin halukas tai heti valmis heidän väliseen avoimeen vuorovaikutukseen. (Kiesiläinen 1998, 43, 75.)

Oppilaalla saattaa jo olla opettajasta ja opettajuudesta mielikuvia, kuvitelmia ja odotuksia, jotka saattavat ensin estää opettajan ja oppilaan välisen avoimen vuorovaikutuksen. Opettajaa saatetaan pelätä auktoriteettina tai sitten häneltä odotetaan ihmeitä kaikkivoipaisena opettajana. Molemmissa tapauksissa oppilas sysää vuorovaikutusvastuun opettajalle ja vetäytyy itse avoimesta vuorovaikutustilanteesta. Oppilailla saattaa olla myös joskus aikaisempia kokemuksia huonosta vuorovaikutussuhteesta opettajan kanssa tai opettajan epäammattillisesta kohtaamisesta, jotka muodostuvat esteeksi uudessakin opettajan ja oppilaan välisessä vuorovaikutussuhteessa.

Kaikki nämä tilanteet vaativat opettajalta ammatillista ymmärrystä hyvää tahtoa ja luottamuksen rakentamista opettaja-oppilas –suhteessa. Ne voivat siten kaikki yhdessä luoda musiikin opiskelusta viikoittaisen luottamuksellisen hetken opettajan kanssa, joka tukee nuoren oppilaan kasvua myös kokonaisvaltaisesti.

Tällainen hyvä opettaja-oppilas –suhde perustuu aina heidän keskinäiseen luottamukseensa ja avoimeen vuorovaikutukseen tunneilla, konserteissa ja

tasosuorituksissa. Oppiminen perustuu silloin avoimeen vuorovaikutukseen, jossa opettajan ammatillisuus viestittää oppilaasta välittämistä, kunnioittamista, kuulemista ja ymmärtämistä. Kun opettajan ammatillinen vuorovaikutus on rehellistä ja oikeudenmukaista, hän on tietoinen ja vastuullinen vuorovaikutustilanteissa omista ajatuksistaan, tunteistaan ja teoistaan. (Kiesiläinen 1998, 82-83, 89-90.)

Kyselytutkimuksen vastauksista ilmenee opettajan vastuullinen ja vuorovaikutuksellinen ammattirooli. Varsinkin vanhemmat oppilaat vastauksissaan kuvailivat opettajaansa vastuuhenkilönä, joka koetaan ymmärtäväisenä, avuliaana, luotettavana, auttajana ja opastajana, joka näkee oppilaan mahdollisuudet. Vastauksissa ilmenee myös se, että opettajan ja oppilaan välinen vuorovaikutus on molemminpuolista. Vastauksissa opettajaa kuvattiin rauhalliseksi ja kuuntelevaksi, joka on ymmärtäväinen ja avulias. Vuorovaikutuksen onnistumiselle merkittäviä kommentteja olivat näkemykset opettajasta oppilaan mahdollisuudet näkevänä vastuullisena ihmisenä. Musiikkipedagogin viikoittainen työ oppilaan musiikkikasvattajana on erittäin merkityksellistä nuoren kehitymiselle ja kasvamiselle

Musiikkipedagogin viikoittainen kohtaaminen oppilaan kanssa on paljon muutakin kuin tärkeä ammatillinen vuorovaikutus- ja oppimistilanne ja musiikkipedagogia voidaan syystä pitää myös "ammattivälittäjänä". Välittäminen ammatillisesti ei ole toisesta pitämistä tai rakastamista henkilökohtaisen tunteen tasolla siten kuin välitämme perheenjäsenistä tai ystävistä. Ammatillisessa välittämisessä opettaja on kiinnostunut oppilaasta ja henkilökohtaisista mieltymyksistä tai vaikeuksista huolimatta tähtää oppilaan kanssa yhteisten tavoitteiden saavuttamiseen eli oppimiseen. Juuri ammatillinen asenne erottaa hänet kasvattajana rakastavista ja huolehtivista vanhemmista. (Kiesiläinen 1998, 90.)

Kyselytutkimuksessa nuoremmat oppilaat kokivat opettajan enemmän kaverina, ihailtavana aikuisena. Opettajan ero vanhempiin oli selvästi hahmottunut vaikka opettajaa ei koettukaan vielä erityisesti kasvattajana. Vanhempien oppilaiden kohdalla vastauksissa opettajan kasvattajuus ja ammattilaisuus tulivat selkeästi esille. Vastauksissa oli huomattavissa myös ymmärrystä opettajan ammatti-identiteetin ja taiteilija-minän välillä. Opettajan ja oppilaan välinen vuorovaikutussuhde ja ymmärrys siitä kehittyvät oppilaalla iän mukaan. Opettajan on tärkeää olla tietoinen tästä vuorovaikutuksen ymmärryksen laajenemisesta ja muutoksesta oppilaan kasvaessa ja

kehittyessä. Tämä antaa opettajalle oikeat työvälineet toimia ammatillisesti välittävänä opettajana, joka jaksaa olla kiinnostunut ja välittää oppilaastaan jokainen oppitunti. Silloin hän kantaa vastuuta oppilaistaan nimenomaan perustehtävässään, joka on musiikin opetus. Opettajan ammatillisuus ja sen rajat jäsentyvät silloin ammatillisessa vuorovaikutuksessa oppilaan kanssa.

Musiikinopiskelu on hyvin sensitiivistä ja tunteita koskettavaa, keskittyneisyyttä vaativaa toimintaa ja se vaatii siksi avoimuutta ja luottamusta. Opiskelussa oppilas saattaa tahtomattaankin projisoida monia tunteita, toiveita ja pettymyksiä soitonopettajalle soiton tai laulun kautta. Ymmärrys ammatillisesta vuorovaikutuksesta, edellytyksistä ja vastuusta auttavat opettajaa selviytymään rakentavasti oppilasta tukien herkistä ja hankalistakin vuorovaikutustilanteista. Ammatillisesti tiedostava opettaja ei lähde tunteen tasolla mukaan oppilaan kokemuksiin, vaikka myötäelääkin ne ja empaattisena jakaa nuo kokemukset yhdessä oppilaan kanssa. Ammatillinen vuorovaikutus ja siten ammattiroolissa toimiminen tekevät oppimisesta vuorovaikutusvastuussa aina kaksisuuntaista ja tässä dialogissa oppilaat toimivat opettajalle tärkeänä peilinä omaan ammatillisuuteen. Oppiminen on tällaisessa tilanteessa parhaimmillaan avointa dialogia, jossa opettaja ja oppilas oppivat yhdessä.

Ammatillisen vuorovaikutuksen onnistuminen ja epäonnistuminen vaatii opettajalta jatkuvaa reflektointia oman ammatillisuuden ja ammattiroolin suhteen. Aikaisemmin käsitelty ammatillinen vuorovaikutuksen kehä (kuvio 3) luo perustan ja mahdollisuuden reflektoinnin kautta oman ammatillisuuden rakentumisen ja kehittymisen lisäksi avoimelle ammatilliselle vuorovaikutukselle.

4.2.2 Opettaja-vanhemmat

Vanhempien ja opettajan välisen vuorovaikutuksen ytimeksi muodostuu se mikä on heidän käsityksensä lapsen ja nuoren kasvattamisesta ja kasvatusvastuusta. Oman näkemykseni perusteella musiikinopettajien ja vanhempien käsitykset lapsen ja nuoren kasvatusvastuusta ovat usein ristiriitaisia. Tätä näkemystä tukee myös Väestöliiton perhebarometri vuodelta 2000: ”Yhteisapelillä lapsen parhaaksi”. Perhebarometri julkaistaan vuosittain ja siinä tuotetaan ajankohtaista, alueellisesti kattavaa tietoa

jostakin perhettä koskevasta yhteiskunnallisesta teemasta. Perhebarometrin tutkimus toteutetaan

(http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/perhetutkimus/perhebarometri2/) postikyselynä ja n. 2000 - 3000 henkilön otoskoolla. Vuoden 2000 tutkimuksessa: "Yhteisapelillä lapsen parhaaksi" todettiin lasten vanhempien ja ammattikasvattajien näkemysten kasvatusvastuun jakautumisesta olevan keskenään ristiriidassa. Vanhempien mielestä kasvatusvastuu jakautui tasaisesti perheen ja ammattikasvattajien kesken. Ammattikasvattajat sen sijaan kokivat, että vastuuta siirretään liikaa heidän harteilleen. Vaikka barometrin tutkimustulokset ovat jo yli kymmenen vuotta vanhoja, ovat ne oman näkemykseni mukaan kasvatusvastuun haasteen osalta pysyneet hyvin samoina ja kasvatusvastuu on myös laajentunut ja valunut vanhemmilta koulujen ja osittain erilaisten harrastusten ja siten musiikkiopistojenkin vastuulle.

Ensisijainen kasvatusvastuu on kuitenkin aina lapsen ja nuoren vanhemmilla ja heidän tulee ajatella kaikessa toiminnassaan ajateltava aina kasvatettavan parasta. Kasvatuksen tulee olla lasta kunnioittavaa, rakastavaa ja vain hyväksyttäjä menetelmiä soveltavaa. Kasvatuksen tulee tukea lapsen henkistä, fyysistä ja sosiaalista kasvua niin, että hän myöhemmissä elämänvaiheissaan kykenee itse ottamaan vastuun itsestään, teoistaan ja omasta henkisestä kasvustaan. Vain näin lapsista voi kasvaa tasapainoisia ihmisiä ja kansalaisia.

Musiikkipedagogi mielletään vanhempien joukossa tärkeäksi lapsen ja nuoren kasvattajaksi. Kyselytutkimuksen vastauksissa vanhemmat sisällyttivät musiikinopettajan ammattiin varsin paljon odotuksia ja ammatillinen osaaminen arvostettiin korkealle. Opettajan ammattitaitoon luotettiin ja sitä arvostettiin opettajuuteen liittyvänä viisautena ja luotettavuutena. Vastauksissa opettaja kuvailtiin myös ammattitaitoiseksi kokonaisvaltaiseksi kasvattajaksi ja vuorovaikutuksen ammattilaiseksi. Vanhemmat odottavat ja edellyttävät siten opettajalta ammatillista vuorovaikutusta ja vuorovaikutusvastuuta oppilaan ja heidän kanssaan. Opettajan työ on ymmärretty vanhempien näkökulmasta paljon laajempaan ja vastuullisempaan tehtävänä kuin pelkkä opetustyö. Tämä vastauksissa ilmennyt oletus opettajuudesta tukee sitä aikaisempaa näkemystäni, että lapsen ja nuoren kasvatusvastuu on laajentunut omalta osaltaan myös musiikkiopiston opettajille.

Yhteisen kasvatustehtävän osien hahmottaminen ja ymmärtäminen opettajan ja vanhempien välillä luo mahdollisuuden oppilasta ja kasvatusta tukevaan vuorovaikutukseen. Opettaja ymmärtää ammattilaisena, että vanhemmilla on päävastuu lapsensa kasvatuksesta ja vuorovaikutustilanteet vanhempien kanssa tukevat lapsen kasvua musiikin opetuksen kautta. Opettaja toimii oppilaan kasvun kumppanina yhteistyössä vanhempien kanssa ammatillisessa vuorovaikutuksessa.

Opettajalla on ammatillisen koulutuksensa vuoksi ymmärrys kasvatustyön haasteellisuudesta ja vuorovaikutuksen monimutkaisuudesta, siten myös opettajalla on aina ammatillinen vuorovaikutusvastuu vanhempien kanssa oppilaan kasvatustyössä. Musiikkiopiston opettajat joutuvat nykyisin yhä enemmän työssään ymmärtämään ja tiedostamaan vanhemmuuden haasteita ja rajojen muutosta ja kohtaamaan sen konkreettisesti työssään.

Vanhemmuuden rajoihin ja haasteisiin törmää opetustyössä useimmiten silloin, kun vanhemmat syyllistävät pelkästään opettajaa tai oppilaitosta oppilaan huonoista oppimistuloksista tai käytöksestä. Usein tällaisissa tilanteissa syynä on se, että vanhemmat pyrkivät toteuttamaan omia toteutumattomia musiikillisia toiveitaan ja haaveitaan, oman lapsensa kautta. Kun haaveet tai suunnitelmat oman lapsen osalta eivät toteudukaan siten kuin oli ajateltu, syy ja huomio kiinnitetään opettajaan tai oppilaitokseen. Tämä pettymys ja siten koettu epäonnistuminen kasvattajana projisoidaan opettajaan vuorovaikutustilanteissa. Opettajan ammatillisuus ja ammattirooli antavat kuitenkin suojan ja ymmärryksen näihin vuorovaikutustilanteisiin ja opettaja pyrkii vanhemmuutta ja lasta kunnioittaen ohjaamaan tilannetta oppilaan parhaaksi. Opettaja toimii silloin vuorovaikutustilanteissa peilinä, joka välittävänä ja rehellisenä ammattikasvattajana tietoisesti ohjaa ja tukee vanhemmuutta ammatillisen vuorovaikutuksen avulla.

Ammattilaisen, musiikkipedagogin tulee olla tietoinen siitä, että vanhemmat haluavat aina aidosti lapsensa parasta kuten ammattilainenkin omassa työssään. Molemmilla on kasvatustyössä sama suunta ja tehtävä. Vanhempien syytökset ja hyökkäykset opettajan roolia kohtaan ovat usein defensessejä, minän puolustuskeinoja, jotka ilmenevät opettajan kanssa vuorovaikutustilanteissa siitä syystä, että vanhemmat eivät halua tai pysty myöntämään nykyisiä vanhemmuuteen liittyviä kasvatuksellisia haasteita tai voimattomuutta niiden edessä. Musiikkipedagogin on ammatillisen

vuorovaikutuksen keinoin oltava tällaisissa tilanteissa läsnä ja olla kuunteleva kasvattaja sekä pyrittävä aidosti ja rehellisesti välittämään lapsesta. Näky "lapsen parhaasta" on opettajalla usein vanhempaa realistisempi ja hänen tehtävänsä on myös rehellisesti tuoda oma mielipiteensä julki tukemaan kasvatusta. Ammatillinen vuorovaikutus viestii vanhemmille opettajan välittämisestä ja ammatillisuudesta vastuullisena kasvattajana. Ammatillisessa vuorovaikutuksessa opettaja kunnioittaa aina vanhemmuutta ja sen rajoja. Opettajan ammatillinen vuorovaikutus auttaa kuulemaan vanhempien viestin oikein ja pureutumaan ongelmaan yhdessä vanhempien kanssa tukien oppilasta yhteisessä kasvatustehtävässä ja oppilaan kasvattaminen on tällöin vanhempien ja opettajan yhdessäkasvattamista.

4.2.3 Opettaja-opettaja/opettajat

Opettajuuteen ja ammatilliseen vuorovaikutukseen on ladattu paljon odotuksia niin yhteiskunnan ja oppilaitoksen kuin oppilaiden ja vanhempien osalta. Opettajia pidetään vuorovaikutuksen ammattilaisina ja heidän oletetaan pystyvän toimimaan työssään eri tilanteissa kypsänä aikuisena, rakentavana vuorovaikutuksen taitajana ja opetusalan ammattilaisena.

Kyselytutkimuksessa opettajat kuvailivat käsityksiä opettajasta ja opettajuudesta varsin ammatillisesti. He kokivat vastauksien perusteella itsensä ammattitaitoisiksi, vastuuntuntoisiksi kasvattajiksi. Heidän näkemyksessään korostui ammattiosaaminen ja suhde oppilaaseen ymmärtävänä kasvattajana. Mielenkiintoista oli havaita vastauksista se, että opettajat eivät niissä peilanneet opettajuuttaan suhteessa kollegoihin. Opettajat keskittyivät vastauksissa kuvaamaan vain omaa opettajuutta suhteessa oppilaisiin, vanhempiin. Opettajien välinen vuorovaikutus ja yhteisöllisyys puuttuivat vastauksista.

Opettajan työ on muuttunut kuitenkin kokoajan enemmän vuorovaikutteiseksi oppilaitosten yhteisöllisyyden, tiimityön, erilaisten hankkeiden, projektien ja aktiivisen oman työn kehittämisen vaatimusten vuoksi ja ammatilliset vuorovaikutustaidot ovat siksi nykyisin yhä suurempi ja tärkeämpi osa opettajan työtä ja sen onnistumista. Myös opettajantyön reflektiivisyys ja sen osana ammattiroolin ja ammatillisen vuorovaikutuksen dialogi (kuvio 3) vaativat ammatillista vuorovaikutusta ja

(45)

vuorovaikutustaitoja oman ja kollegan ammatillisuuden ja ammattiroolin ymmärtämisessä ja kehittämisessä.

Ammatillinen vuorovaikutus on muodostumassa näkemykseni mukaan yhä tärkeämmäksi opetustyön osaksi myös musiikkiopistoissa. Opettajan työtä ei tehdä enää nykyisin yksin ja oman oppilaan kanssa vaan yhdessä koko oppilaitoksen, kollegojen kanssa oppilaan oppimista tukien. Tämän muutoksen vuoksi opettajan työtä ei voi enää tehdä ja onnistua siinä parhaalla mahdollisella tavalla ilman hyvää ammatillista vuorovaikutusta. Tarvitaan vahvaa ammatillisuutta ja vuorovaikutustaitoja, jotka antavat eväät parempaan opetukseen, oppimiseen ja oppilaitoksissa opettajien väliseen yhteistyöhön, yhteisöllisyyden ja yhteisöoppimisen lisääntymiseen. Ammatillinen vuorovaikutus näkyy silloin monipuolisena ja myönteisenä musiikkiopistojen arkisen työn sujumisena ja oppilaitoksen työilmapiirin avoimuutena sekä työhyvinvointina.

Musiikkiopiston opettajien, kollegojen välisen vuorovaikutuksen tulee työn sujumisen vuoksi olla aina ammatillista ja perustua ammatillisuuteen. Tällainen ammatillinen vuorovaikutus kollegojen kesken on käytännössä ammattilaisten kohtaamista ja puhetta. Siinä ammattilaiset, pedagogit kunnioittavat toisiaan, toistensa rajoja ja puhuvat "samaa kieltä". Ammatillinen vuorovaikutus luo asioihin ja puheeseen selkeyttä ja se on aina asiakeskeistä. Ammattilaisilla voidaan sanoa olevan "vuorosanat" hallussa eli vuorovaikutus ei katkea vaikeidenkaan ammatillisten asioiden vuoksi. Molemmat tähtäävät vuorovaikutuksella ammatillisten tehtävien, työn tekemiseen ja onnistumiseen. Vuorovaikutustilanne tapahtuu tällöin molemmilla ammattiroolissa ja eroaa siten esimerkiksi vuorovaikutustilanteesta opettajan ja oppilaan tai vanhempien välillä, jolloin vuorovaikutustilanteessa on opettaja ammattiroolissa ja vanhempi ja/tai oppilas omana yksityisenä persoonanaan.

Kahden ammattilaisen, opettajan välisessä vuorovaikutustilanteessa on molemmilla ammatillisuuteen ja työtehtäväänsä perustuen vuorovaikutusvastuu. Vuorovaikutusvastuullisena opettajien tulee pitää vuorovaikutuskanavat avoinna ja puhtaina, jolloin asiat kuullaan ja ymmärretään ammatillisten tavoitteiden ja tehtävien näkökulmista. Jos ammattilaisten vuorovaikutus ei tapahdu ammattiroolista käsin ja vuorovaikutuksessa on persoona ja tunteet liian vahvasti esillä, voi vuorovaikutus ammattilaistenkin välillä muuttua dialogista monologiksi ja vuorovaikutusvastuu katoaa.

Tällaisissa haastavissa vuorovaikutustilanteissa nojaututaan ammattilaisenakin automaattisesti omaan persoonaan ja silloin molemmat puhuvat ja kukaan ei kuuntele – ammatillinen vuorovaikutus on muuttunut persoonien väliseksi puheeksi. Tällaiset persoonien puheet perustuvat tunteisiin, henkilösuhteisiin ja kuuluvat yksityiselämään ja sosiaaliseen kanssakäymiseen eivätkä ammatilliseen vuorovaikutukseen, joka on aina persoonasta riippumatonta ja perustehtävään keskittyvää. Pedagogina on tärkeä muistaa, että musiikinopettajan työssä ammatillinen vuorovaikutus kollegojen välillä palvelee yhteistä päämäärää – oppilaiden musiikinopetusta ja erityisesti oppimista.

Ammatillisen vuorovaikutuksen esteeksi voi opettajien välille muodostua vuorovaikutusta häiritseviä tekijöitä. Häiritsevät tekijät ovat kaikille meille ihmisille kuuluvia omaan persoonaan ja sen suojelemiseen kuuluvia puolustavia tunteita. Nämä tulevat automaattisesti esiin ammattilaisilla tilanteissa kun ammattirooli on väistynyt taka-alalle ja persoonien välinen puhe alkanut. Ammatillisen vuorovaikutuksen yleisimpiä esteitä ovat: loukkaantuminen, kateus, pelko, harmistuminen, mököttäminen, pakeneminen, hyökkääminen, selittely, ivailu, mielenosoittaminen, ylimielisyys, takanapäin pahan puhuminen, välinpitämättömyys, marttyyrius, itkahtelu, huumori (Kiesiläinen 1998, 54-74). Tarkastelen itse seuraavissa kappaleissa näiden esteiden syitä ja vaikutuksia opettajien välisessä vuorovaikutuksessa.

Loukkaantuminen ja kateus ovat oman kokemukseni mukaan yleisimmät esteet kollegojen väliseen ammatilliseen vuorovaikutukseen. Loukkaantuminen muodostuu opettajien väliseksi vuorovaikutuksen esteeksi silloin kun toinen pedagogi tai molemmat heistä eivät toimi ammattiroolissaan. Opettajien välinen loukkaantuminen näkyy omien oppilaiden ja opetustyön tulosten arvioinnissa. Oppilaiden arviointi, oma opetustyö otetaan silloin henkilökohtaisesti oman persoonan loukkaamisena ja oppilaan saama kritiikki koetaan kohdistuvan suoraan omaan itseensä. Arviointi, arvostelu koetaan loukkaavan opettajan ammattitaitoa, osaamista ja usein myös ammatti-identiteetin perustana olevaa muusikko-taiteilija -minää. Tällöin loukkaantuja ei ole musiikkipedagogi-ammattiroolissa vaan usein herkkä oman persoonan ytimessä oleva muusikko-taiteilija ja silloin ammattirooli on väistynyt oman persoonan taustalle. Loukkaantumisen aiheuttaja toimii yleensä ammattiroolissa ja odottaa myös kollegalta ammatillisuutta mutta kohtaakin hänet omana persoonanaan. Tällaisessa tilanteessa loukkaantuja on loukkaajalle kaksoisroolissa. Kaksoisroolissa loukkaantunut toimii sekä

ammattilaisena että omana persoonanaan ja ammattirooli ja persoona ovat sekoittuneet tiedostamattomasti keskenään. Silloin omien tunteiden ja tuntemuksien kontrollointi opetustyössä muodostuu haasteelliseksi ja johtaa epäammattilliseen omaan persoonaan kohdistuvaan loukkaantumiseen. Vahva molemminpuolinen ammatillisuus ja tietoisuus siitä vähentävät usein tahattomia loukkaantumisia ja ammattilaiset toimivat silloin perustehtäväkeskeisesti.

Kateutta koetaan opettajien välillä silloin, kun oma osaaminen tai toisen osaaminen aiheuttaa huonommuuden tunteen työssä ja se osuu omaan persoonaan eikä osaamista osata käsitellä ammatillisesti. Kateus kuvaa yleensä ihmisen asemaa ja käsitystä itsestä ja omasta roolista yhteisössä. Kateuden laukaisijana saattavat olla pienetkin työssä saavutetut erikoisedut tai kollegan huomioiminen hyvin suoritetusta työstä. Vahva ammatillisuus ja sen kautta toisten opettajien näkeminen ammatillisesti kollegoina omine vahvuuksineen ja heikkouksineen poistaa kateuden ilmapiiriä opettajien väliltä. Tämä lisää kunnioitusta, ymmärrystä ja siten hyväksyntää omaan ja muiden kollegojen ammatilliseen osaamiseen. Työssä muodostuu silloin tärkeäksi yhteisen opetustehtävän toteuttaminen ja ammatillisuus ja ymmärrys siitä lujittaa työyhteisöä, opettajien välistä kollegiaalisuutta ja yhteisöllisyyttä. Tällöin kateudelle jää hyvin vähän tilaa työyhteisössä ja sen vuorovaikutustilanteissa.

Pelko on usein kateuden ”kaveri” ja ”seuralainen”, jotka yhdessä johtavat pahimmillaan ammatillisen vuorovaikutuksen katkettua kehämäiseen kierteeseen, jossa molemmat ruokkivat kokoajan lisää toisiaan. Kollegiaalisessa vuorovaikutuksessa ei saisi olla kateutta eikä pelkoa, sillä varsinkin pelko poistaa lopulta tehokkaasti avoimuuden ja rehellisyyden. Pelko ilmenee usein opettajien välillä puhumattomuutena tai asian välttelynä ja pahimmillaan jopa hyökkäävänä aggressiivisuutena. Opettaja saattaa pelätä esimerkiksi osaamattomuuttaan haasteellisissa uusissa tehtävissä ja se voi muodostua esteeksi monille oman persoonan epävarmoilla ja vähemmän kehittyneillä alueilla. Nämä pelkoa aiheuttavat epävarmat ja vähemmän kehittyneet alueet voivat saada tukea ammattiroolista. Ammattirooli mahdollistaa toimia pelottomasti ja avoimesti omalle persoonalle vähemmän luonteenomaisissa vuorovaikutustilanteissa kollegojen kesken. Ammattiroolin sisäistäminen ja vahvistaminen mahdollistavat siten pääsyn eroon työtehtävään liittyvistä peloista. Ammattirooli vahvistaa ja kehittää

samalla myös opettajan omaa persoonaa pelon käsittelyssä omassa elämässään. (Kiesiläinen 1998, 73.)

Harmistuminen tai mököttäminen kollegojen välillä ovat lievempiä vuorovaikutuksen häiritsevyyksiä. Ne ovat yleensä nopeasti ohimeneviä ja vaativat vastapuolelta ammatillista ymmärrystä ottaa vuorovaikutuksen katkaistua asian tai tilanteen puheeksi. Konkreettisesti harmistumiset ja mököttämiset saadaan poistettua avoimuudella, anteeksipyyttämisellä ja molemminpuolisella ammatillisella reflektoivalla tavalla ymmärtää niiden aiheuttamia syitä ja vaikutuksia. Tärkeintä on, että ammattilainen osaa ottaa puheeksi ongelman kollegan kanssa, jolloin se ei pääse kehittymään koko työyhteisöä koskevaksi suuremmaksi ongelmaksi ja haitata opettajien perustehtävän, opettamisen onnistumista. (Kiesiläinen 2004, 56-57.)

Pakeneminen ja hyökkäys ovat ammatillisessa vuorovaikutuksessa voimakkaita defenssejä. Opettaja on tällaisessa tilanteessa vuorovaikutuskyvytön tai -haluton. Näiden defenssien eli minän puolustuskeinojen ensisijainen tarkoitus on päästä pois mahdollisesti pelottavasta tai epämiellyttävästä tilanteesta. Pakenemisella ja hyökkäyksellä tarkoitan tässä yhteydessä henkistä pakenemista tai hyökkäystä ja pelko on usein tällaisen pakenemisen ja hyökkäyksen taustalla. Pakenemisen tai hyökkäämisen tarkoitus on puolustaa persoonaa ja omaa minää. Tällaisissa usein tiukoissa tilanteissa opettaja, pedagogi toimii omasta persoonasta käsin ja ammattirooli on siirtynyt taustalle. Vuorovaikutus on tällaisissa tilanteissa usein katkennut kokonaan puhumattomuudeksi tai sitten se on persoonien puhetta – monologia, jossa kumpikaan opettajista ei kuuntele. Tietoinen toiminta ammattiroolissa auttaa suojaamaan persoonaa ja minää opettajan työssä. Ammattirooli mahdollistaa ja sallii olla kollegojen kanssa vuorovaikutuksessa oman persoonan epämiellyttävyyden alueella. Ammattiroolissa voi toimia tehtävissä, jossa persoona ei ole omimmillaan ja poistaa siihen tukeutumista pakenemisen ja hyökkäämisen muodossa. (Kiesiläinen 1998, 57-59.)

Ivailu, mielenosoittaminen, ylimielisyys ja takanapäin pahan puhuminen murentavat pikkuhiljaa hitaasti ja huomaamattomasti kollegojen välistä ammatillista vuorovaikutusta. Ivailu aiheuttaa pahimmillaan vuorovaikutuksen katkeamisen tai ainakin sen välttelyn. Ivailun kohde yleensä pakenee tai hyökkää ivailijaa kohtaan tällaisessa tilanteessa. Vuorovaikutus katkeaa silloin molemmista suunnista.

(45)

Ammatilliseen vuorovaikutukseen kuuluvat kunnioitus ja kuunteleminen poistavat ivailun ja ylimielisyyden. (Kiesiläinen 1998, 60.)

Selän takan pahan puhuminen murentaa kollegiaalisen vuorovaikutuksen kun se tulee julki. Usein pahan puhuja saattaa selitellä, paeta tai hyökätä kollegaa vastaan paljastuessaan pahan puhujaksi. Monissa tapauksissa pahan puhuja saattaa suojautua paljastumistaan loukkaantumisella. Kaikki nämä estävät ammatillisen vuorovaikutuksen ja este muuttuu vain toiseksi esteeksi. Taustalla on useimmiten pahan puhujan useimmiten kateus ja epävarmuus omasta ammatti-identiteetistä. (Kiesiläinen 1998, 62-65.)

Marttyyrius on ongelmatilanteissa tehokas tapa sulkea opettajien välinen ammatillinen vuorovaikutus ja kääntää huomio itseän. Tämä ilmenee välinpitämättömyytenä eikä kukaan halua ottaa asiaa esiin, puheeksi tai käsittelyyn. Silloin astuu marttyyrius esiin, kiinnittää huomion "uhrautuvaan" kolleegaan ja houkuttelee ammattilaisten persoonia tukemaan ja huomioimaan vain häntä. Marttyyri vie vuorovaikutustilanteesta pois tasavertaisen ammatillisuuteen kuuluvan avoimen dialogin mahdollisuuden ja johdattelee toisten persoonia tunteiden avulla asioita ja puhetta haluamaansa suuntaan. Marttyyriys aiheuttaa aina ongelmia sekä henkilölle itselleen että koko työyhteisölle, koska se poistaa avoimen ilmapiirin ja tilan ammatilliselta vuorovaikutukselta. (Kiesiläinen 1998, 65-67.)

Itkahtelu on itkemisen erityismuoto. Itkahtelu poikkeaa aidosta kyynelien vuodattamisesta tunnekokemusten seurauksena. Itkahtelu on tarkoitushakuista ja sen avulla opettaja voi päästä luistamaan vaikeasta vuorovaikutustilanteesta kun hän haluaa välttää jonkin asian käsittelyn tai olla ottamatta vastuuta sen kantamisesta tai omista teoistaan. Tällainen itkahtelu koetaan usein kollegojen taholta kiusalliseksi ja joskus pelottavanakin. Se on omiaan katkaisemaan tehokkaasti ammatillinen vuorovaikutus ja sillä voidaan kollegojen välillä vedota tarkoitushakuisesti tunteisiin ja omaan persoonaan. Työssä ei tule pelätä itkua ja tunteita vaan on tärkeää ohjata kollegojen vuorovaikutusta ammattiroolista asia- ja tehtävälähtöisesti. (Kiesiläinen 1998, 67.)

Huumori koetaan yleensä positiivisesti ja parhaimmillaan se on keventämässä sopivasti ammatillista vuorovaikutusta. Kollegojen välinen ammatillinen kieli mahdollistaa

sisäisen huumorin ja siten vaikeitakin asioita voidaan tarkastella huumorilla keventäen. Huumori voi kuitenkin myös vesittää vuorovaikutustilanteissa hyvätkin ideat ja tavat toimia. Usein vesittämisen jälkeen ideoita ei voi enää käyttää, koska hyväkin idea on muuttunut vitsiksi. Huumori opettajien vuorovaikutustilanteissa vaatii hyvää tilannetajuja ja tunneälyä. Huumori väärässä tilanteessa voi johtaa edellä mainittuihin monenlaisiksi vuorovaikutuksen esteiksi. Huumori on hyvä renki mutta huono isäntä. (Kiesiläinen 1998, 69.)

Musiikkipedagogit kuten muutkaan opetusalan ammattilaiset eivät ole automaattisesti hyviä vuorovaikutusammattilaisia eikä kokemukseni mukaan ainoastaan ammatillisella koulutuksella voi sellaiseksi oppia. Musiikkialan ammatillinen koulutus vain antaa pohjan sille, minkä varaan hyvä pedagogin vuorovaikutusammattilaisuus voi rakentua ja siksi tämä vaatii kehittyäkseen oppimista kollegioiden välisissä vuorovaikutustilanteissa ja omaa ammatillista reflektointia. Opettajien väliset ammatillisen vuorovaikutuksen esteet poistamalla voidaan luoda parhaat edellytykset perustehtävälle – opetustyölle ja oppimiselle musiikkioppilaitoksessa.

4.2.4 Opettaja-rehtori

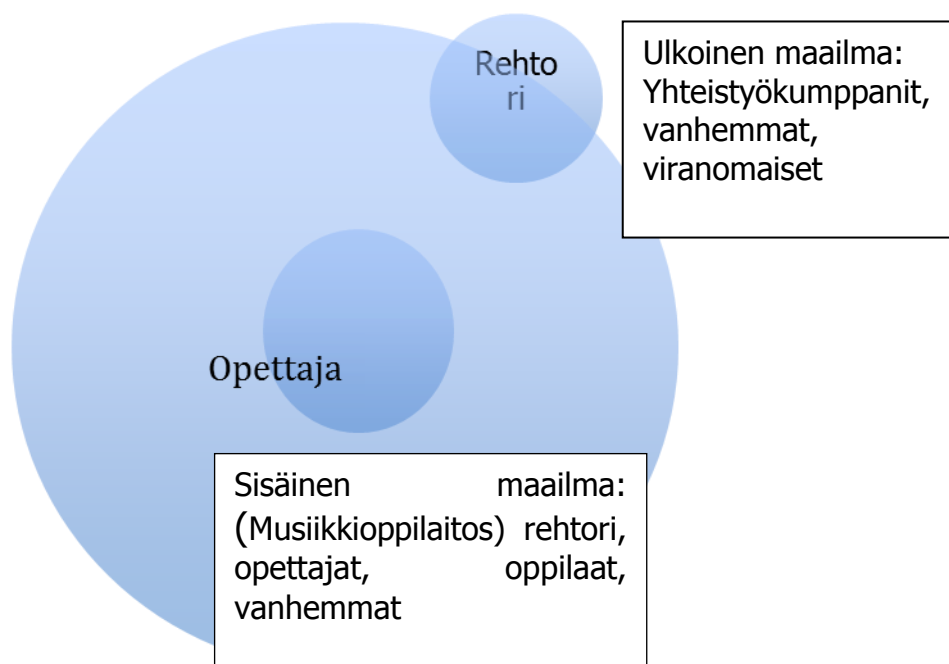
Musiikkioppilaitoksen rehtorilla on usein opettajatausta ja siksi hänellä on vankka käsitys opettajuudesta ja sen työn vaatimuksista. Rehtorit arvostavat siksi myös opettajuuden varsin korkealle ja heillä on myös selkeät odotukset opettajien ammatillisuudesta ja ammatillisista vuorovaikutustaidoista.

Kyselytutkimuksessa rehtorit kuvailivat opettajia oman alansa luotettaviksi ammattilaisiksi ja motivoituneiksi oman työnsä osaajiksi, kehittäjiksi ja myös vuorovaikutusammattilaisiksi. Opettaja on rehtoreidenkin, samoin kuten vanhempien ja toisten opettajien itsensä mielestä, lapsen ja nuoren musiikkikasvattaja ja kokonaisvaltaisen kasvun kumppani.

Rehtori ja opettajat toimivat oppilaitoksessa palvellen samaa perustehtävää eri ammateissa ja ammattirooleissa. Karkeasti voidaan määritellä musiikkiopiston rehtorin tehtäväksi johtaa, valvoa ja kehittää oppilaitoksen toimintaa kokonaisuudessaan sen sisällä, ”sisäisessä maailmassa” ja toimia ”ulkoisessa maailmassa” oppilaitoksen

(45)

edustajana. Opettajan perustehtäväksi voidaan määritellä oman oppiaineensa opetustyö ja sen pedagoginen kehittäminen oppilaitoksen sisällä, ”sisäisessä maailmassa” (kuvio 5).

Kuvio 5. Rehtorin ja opettajien erilaiset työtehtävät sisäisessä ja ulkoisessa maailmassa.

Nämä kaksi eri ammattia ja tehtävää tekevät yhdessä musiikkioppilaitoksen opetustyön mahdolliseksi. Opettajan ja rehtorin työt eivät voi toimia onnistuneesti ilman toisiaan, koska opettajalla on opetuksen erikoisosaaminen ja rehtorilla ammattitaito kokonaisuuksien hallintaan, oppilaitoksen tavoitteelliseen, tehokkaaseen johtamiseen ja kehittämiseen sekä hallinnolliseen työhön.

Tämä ammattien välinen ero toimii samalla myös ammatillisen vuorovaikutuksen rajapintana. Rehtorin toimii oppilaitoksessa, ”sisäisessä maailmassa”, vuorovaikutuksessa opettajien ja oppilaiden kanssa sekä ”ulkoisessa maailmassa” yhteistyökumppanien, vanhempien, erilaisten kunnallisten ja valtion viranomaisten sekä laajan joukon muiden musiikkiopiston toimintaan liittyvien tahojen kanssa. Rehtori työ on paljolti toimimista oppilaitoksen ja ulkoisen maailman rajapinnassa kun taas opettajan toiminta tapahtuu pääosin oppilaitoksessa ”sisäisessä maailmassa” (Kuvio 5).

Molemmat ovat kuitenkin yhteisen tehtävän, musiikinopetuksen ja sen onnistumisen vuoksi ammattilaisina vuorovaikutusvastuussa mutta esimiehenä rehtorin on pidettävä erityisesti huolta siitä, että vuorovaikutus on mahdollista työyhteisössä yhteisten, yhdessä sovittujen pelisääntöjen ja perustehtävän mukaisesti.

Musiikkiopiston opettajan ja rehtorin ammatillinen vuorovaikutus tapahtuu oppilaitoksen sisäisessä maailmassa ja se on parhaimmillaan ongelmaton ja toisiaan kunnioittavaa ja arvostavaa. Molemmat ammattilaiset toimivat silloin yhdessä ja yhteisessä ymmärryksessä oppilaan parhaaksi ja vuorovaikutus on koko työyhteisön työtä tukevaa.

Yhteiskunnan toimintatapojen muuttuminen, oppilaitoksen toimintaympäristön tarve vuorovaikutukseen, sidosryhmien lisääntyminen sekä tulostavuu ja tilivelvollisuus ovat pakottaneet myös musiikkiopistojen avautumaan ja kehittymään. Musiikkiopistot eivät voi enää toimia omassa yltäkylläisyydessään eristyksissä muusta yhteiskunnasta ja ovat siksi olemassaolonsa turvaamiseksi muutoksessa. Opettajien työ on lisääntynyt opetustyön monipuolistumisen, itsearvioinnin ja kehittämistyön myötä. Suureksi haasteeksi on muodostunut rehtorin ja opettajan välisen ammatilliseen vuorovaikutukseen vaadittavan yhteisen ajan riittämättömyys.

Usein opettajat kokevat nykyisen ajan puutteen vuoksi rehtorin etäiseksi musiikkioppilaitoksessa tai että rehtori on "tavoittamattomissa". Tällöin opettajien ymmärrys ammattilaisten välisistä rooleista, rajoista ja työtehtävistä voi hämärtyä ja johtaa ammatillisen vuorovaikutuksen katkeamiseen. Jos opettajan ammatillisuus ja ammattirooli eivät ole vahvoja vuorovaikutustilanteissa, saattaa hänen ja rehtorin välisessä vuorovaikutuksessa puhua oman persoonan toiveet sekä odotukset epäammattillisena vuorovaikutuksena. Nämä opettajan oman persoonan tunteiden purkaukset kohdistuvat rehtorin ammattirooliin joskus hyvinkin voimakkaasti. Rehtorin tulee olla hyvin tietoinen tällaisissa tilanteissa ammattiroolistaan ja ohjata tilannetta ammatillisesti, sillä vain ammattilaisten välinen vuoropuhelu voi johtaa oikeaan ja rakentavaan ongelmanratkaisuun työpaikalla.

Rehtorin työ on siten yhä enemmän vuorovaikutustyötä omassa oppilaitoksessa ja sen ulkopuolella ja hän on oppilaitoksen perustehtävän onnistumisen aktiivinen organisaattori ja visionääri. Rehtori johtaa musiikkioppilaitosta toimenpiteillä, joiden

(45)

avulla saavutetaan oppilaitokselle asetetut ja sen itse asettamat tavoitteet. Rehtorin työhön kuuluu myös paljon määrittelemättömiä ja osaksi rehtorin työhön kuulumattomia tehtäviä. Tällaiset tehtävät tulevat rehtorin hoidettavaksi usein myös ennalta arvaamatta. Tehtäväkuva on hyvin monipuolinen. Nämä kaikki asettavat rehtorille suuren haasteen läsnäololle ja ajankäytölle omassa oppilaitoksessa. Koska aikaa on rajallisesti pitää ammatillinen vuorovaikutus organisoida tehokkaasti ja kaikkien saataville. Rehtorin vuorovaikutustilanteet opettajien kanssa ovat usein erilaiset kokoukset, kehittämispäivät, koulutukset ja kehityskeskustelut. Nämä tilanteet ovat tärkeitä paikkoja rehtorille sekä opettajille ja niissä vuorovaikutus tulee toimia yhteisten pelisääntöjen mukaisesti.

Rehtorin ammatillisuus ja ammattirooli on vaativan työn vuoksi usein koetuksella ja hänen ammatillinen vuorovaikutuksensa saattaa muuttua persoonan puheeksi tiukoissa tilanteissa. Opettajan vahva ammattirooli voi silloin auttaa myös rehtoria omalla ammatillisella asenteellaan ja käytöksellään. Opettajan toimiminen ammattiroolissa ohjaa ja houkuttelee rehtoria toimimaan myös ammattiroolissa. Vuorovaikutus on aina kahden ammattilaisen välistä dialogia – kuuntelemista ja puhetta, joka vahvistavaa ja lisää molempien ammatillisuutta työssä.

5 Pohdinta

Tutkimusmatka opettajuuteen on ollut opinnäytetyössäni haastavaa mutta samalla erittäin mielenkiintoista. Musiikkipedagogin ammatti-identiteetin muodostumisen tarkastelu ja hahmottaminen ovat lisänneet ymmärrystä, että kasvu ihmisenä ja ammattiin käyvät käsi kädessä toistensa kanssa ja ovat jatkuvasti sidoksissa toisiinsa. Ne ovat aina yksilöllisiä, elämän mittaisia prosesseja ja jokaisella musiikkipedagogilla on oma persoonallinen reitti opettajuuteensa ja sen tarina kerrottavanaan. Yhteinen ja yhdistävä tekijä on hyvin pitkä ammattiin johtava polku moniin muihin ammatteihin verrattuna ja tämä on alkanut muodostua usein jo varhain musiikkiopisto-opinnoissa.

Musiikkiopistossa muodostamme opettajista ensimmäisiä malleja ja esimerkkejä opettajasta ja opettajuudesta. Oma ammatillisuutemme perustuu siksi usein tiedostamattakin omiin opiskelukokemuksiimme ja välitämme niitä eteenpäin omassa työssämmme. Tämän vuoksi on hyvin tärkeää havahtua siihen, että musiikkiopistossa opettajuuteen ja ammatillisuuteen sisältyy paljon muutakin kuin pelkkä perustehtävä, opettaminen. Teemme musiikinopetuksen lisäksi myös omalta osaltaan merkittävää ja tärkeää lasten ja nuorten kasvatustyötä. Opettajina olemme itse jälleen tuleville ammattilaisille malleina ja esimerkkeinä ja vaikutamme siten merkittävästi siihen millaisia tulevaisuuden pedagogeja kasvatamme. Tehtävämme on nähtävä myös vastuullisena tulevien musiikkipedagogien ammatti-identiteetin ja ammatillisuuden perustan luojina.

Uudelle opettajakäsitykselle on tänä päivänä suuri tilaus musiikkiopistojen muuttuessa, yhteiskunnan, ”ulkoisen maailman” ja oppilaitoksen, ”sisäisen maailman” vaatimuksesta. Opetustyö ei ole enää niin autonomista yksin tekemistä vaan se on monipuolisempaa ja monimuotoisempaa yhdessätekemistä, yhteistyötä ja yhdessäoppimista. Kaikki nämä vaativat ammatillisen vuorovaikutuksen avointa dialogia onnistuakseen.

Opettajan työ musiikkiopistoissa on vaativaa ja kyselytutkimuksen mukaisesti opettajaan ja opettajuuteen kohdistuu oppilailta, vanhemmilta, kollegoilta ja rehtoreilta paljon toiveita ja odotuksia. Opettajan työ saattaa joskus näyttäytyä lähes mahdottomalta tehtävältä näiden vaatimusten edessä. Miten jaksaa pedagogina ja työn

(45)

kuormitusta kun kaikkien vuorovaikutustahojen odotukset ovat niin kovia? Opettajan työ saattaa välillä tuntua siltä, että tarvitaan joku supermies tai -nainen opettajaksi, joka pystyy täyttämään kaikki kovat odotukset.

Opettajuus ei ole kuitenkaan näkemykseni mukaisesti mikään mahdoton tehtävä vaan vaatii kokonaisvaltaista kehittämistä oman ammatti-identiteetin, pedagogian, ammattiroolin ja vuorovaikutustaitojen parissa. On uskallettava tarkastella musiikkipedagogin työtä monipuolisesti asiantuntija-ammattina. Opettajan työssä on paljon muutakin kuin soittaminen tai laulaminen ja vaikka opettaja olisi kuinka upea muusikko ja ihana lasten ja nuorten kanssa toimija, tulee hänen kehittää kokonaisvaltaista ammatillisuuttaan ja tiedostaa oma ammattiroolinsa. Opettajan työ onkin siksi laajentunut yhteistoiminnan myötä yhä enemmän ammatilliseksi vuorovaikutustyöksi myös muidenkin kuin omien oppilaiden kanssa. On tärkeää, että oma ammatti-identiteetti ja sen myötä ammattirooli muodostuvat sellaisiksi, jotka mahdollistavat toimia opettajan työssä erilaisten tahojen ja niiden odotusten ja vaatimusten kanssa.

Koulutus musiikkipedagogeilla on maassamme korkealaatuista ja sitä tulee kehittää jatkossa myös yhä enemmän ammatillisuuden ja vuorovaikutustaitoja painottaen. Ei ole itsestään selvää, että pedagogi on myös vuorovaikutusammattilainen. Lähtötilanteissa näen ammatillisuuden, ammattiroolin ja vuorovaikutustaitojen olevan ratkaisevassa asemassa musiikkiopistojen opettajien työn ja sen kehittymisen onnistumiselle. Ammattiroolia ja vuorovaikutustaitoja ei saa naamioida tai piilottaa menemällä metodien, perinteen tai ammattitradition taakse, jotka eivät enää nykyaikana palvele yksin yhteistä päämäärää, oppimista.

Olen työssäni halunnut siksi painottaa juuri sitä kuinka tärkeä osa ammattirooli ja ammatillinen vuorovaikutus ovat opettajuutta pedagogisen osaamisen rinnalla. Uskon, että ne muodostuvat yhä tärkeämmäksi painopisteeksi opettajan koulutuksessa ja työpaikan haussa lähtötilanteissa, koska vain niiden avulla voidaan tehdä työtä tasapainoisesti ja tasapainoisena ammatillisena musiikkiopistojen tulevaisuuden monimuotoisessa perustehtävässä.

Valtakunnallisesti opettajien ammatillisuuteen ja sen kehittämiseen on alettu kiinnittämään huomiota vuonna 2010 kun maassamme käynnistettiin silloisen

opetusministeri Henna Virkkusen toimesta OSAAVA-ohjelma (http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/Opetustoimen_txydennyskoulutus_/index.html). Tämä ohjelma on valtakunnallisen opetustoimen henkilöstön ammatillisen osaamisen kehittämisohjelma ja valtiovallan tuen turvin myös musiikkiopistot ovat yhdessä voineet hakea rahoitusta ja kehittää musiikkiopistojen kesken omaa osaamistaan. Toinen merkittävä hanke on taiteen perusopetuksen Virvatuli-hanke 2012 (http://www.artsedu.fi/easydata/customers/tpo/files/virvatuli/virvatuli-opas_1-50.pdf), jonka avulla musiikkiopistot voivat myös arvioida ja kehittää toimintaansa Virvatuli-arviointimallin avulla. Sen avulla arvioidaan oppilaitoksen toimintaa viiden osa-alueen mukaan: opettajien, oppilaiden, oppimisympäristön, johtamisen ja yhteistyösuhteiden näkökulmasta. Opettajat arvioivat siinä myös itseään ja mielenkiintoisia ovat tulokset opettajan ja oppilaan kohtaamisesta ja opettajan työyhteisön jäsenenä olemisesta. Virvatuli-hanke herättää arvioimaan musiikkiopistojen toimintaa monipuolisesti ja pohtimaan samalla opettajuutta työyhteisössä ja vuorovaikutustilanteessa.

Nämä molemmat hankkeet ovat osoituksena siitä, että opettajuuden kuvaa ja toimintaa halutaan tarkastella monipuolisesti myös valtakunnallisesti. Tulevaisuudessa voi vain toivoa, että tällaisten hankkeiden kautta saatu tieto välittyy musiikkiopistojen kaikille toimijoille, oppilaille, vanhemmille ja myös musiikkipedagogien koulutuksen järjestäjille. Opettajan työlle ja sen kehittymiselle vastaavanlaiset hankkeet ovat tulevaisuudessa hyvin tärkeitä ja tervetulleita.

Itse pidän tärkeimpänä oman ammatillisuuden ymmärryksen vahvistajana ja kehittäjänä omaa ammatillista reflektointia. Vain matka syvälle omaan opettajuuteen antaa mahdollisuuden kasvaa ja kehittyä omassa ammatissa ja ammattiroolissa. Oma matkani ammattiini on vasta alussa ja tiedän, että se vaatii työtä ja tulee olemaan haasteellista tunnistaa oman ammatillisen kasvunsa kipupisteitä. Olen matkalla kuitenkin luottavaisin mielin ja haluan kannustaa kaikkia kiehtovalle ja kiinnostavalle ammatillisuuden tutkimusmatkalle. Parasta on, että tällä matkalla ei ole yksin vaan matkaa tehdään kollegojen ja muiden ihmisten kanssa yhdessä koko työuran ajan. Bon Voyage!

6 Lähteet

Elliott, David J. 1995. Music Matters. New York: Oxford University Press.

Eteläpelto, Anneli, Collin, Kaija, Saarinen Jaana 2007. Työ, identiteetti ja oppiminen, Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Eteläpelto, Anneli ja Vähäsantanen, Katja 2006. Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona teoksessa Eteläpelto, Anneli ja Onnismaa, Jussi (toim.): Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Vantaa: Kansanvalistusseura.

Hakulinen, Juha 2010. Mestari, kisälli, oppipoika – Hiljainen tieto vallankäytön välineenä. Helsinki: Sibelius-Akatemia taidehallinnon maisteriohjelma <http://ethesis.siba.fi/files/nbnfife201009012384.pdf>

Heini Tirkkonen 2008. Ammatti-identiteetin rakentuminen sairaanhoitajilla. Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Kauppatieteellinen tiedekunta.

Himberg, Laakso, Peltola, Näätänen, Vidjeskog 2000. Psykologia 2: Kehittyvä ihminen. Porvoo: WSOY.

Kiesiläinen, Liisa. 1998. Vuorovaikutusvastuu: ammatilliset vuorovaikutustaidot kasvatusyhteisössä. Helsinki: Arator Oy.

Kivimäki, Seppo 2006. Ammatillinen sosiaalisuus ja työssäoppiminen Pro gradu - tutkielma, aikuiskasvatus, kevät 2006. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden laitos.

Laine, Anne, Ruishalme, Outi, Salervo Pirjo, Sivén, Tuula, Välimäki Päivi 2005. Opi ja ohjaa sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: WSOY.

Muukkonen, Minna, Pesonen, Mirka ja Pohjannoro Ulla (toim.) 2011. Muusikko eilen, tänään ja huomenna. Näkökulmia musiikkialan osaamistarpeisiin. Musiikkialan toimintaympäristöt ja osaamistarve – Toive, loppuraportti. Sibelius-Akatemian selvityksiä ja raportteja 13/2011. Helsinki: Cosmoprint Oy.
http://www2.siba.fi/toive/userfiles/media/Toive_loppuraportti_2011.pdf

Nuutinen, Sanna, Putkonen, Juha-Pekka, Moukola, Anne-Marie, Rolser Toivo Opettajan ammatillinen identiteetti, kuka minä olen? Soiva opettajuus 2011. Helsinki: Edita.

Osaava-hanke [WWW-dokumentti]

http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/Opetustoimen_tsydennyskoulutus/index.html (luettu 2.2.2012)

Ruohotie, Pekka 2005. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Helsinki: 1.-3. painos WSOY.

Virvatuli-opas [WWW-dokumentti]

http://www.artsedu.fi/easydata/customers/tpo/files/virvatuli/virvatuli-opas_1-50.pdf (luettu 4.2.2012)

Väestöliiton perhebarometri 2000 [WWW-dokumentti]

http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/perhetutkimus/perhebarometri2/ (luettu 19.11.2011).